

AZ ÍRÁSBELI POLGÁRI PER JELLEMZŐI AZ 1868. ÉVI LIV. TÖRVÉNYCIKKBEN

<https://doi.org/10.51783/ajt.2022.3.04>

A hatályos polgári perrendtartás nagyobb hangsúlyt fektet az írásbeliségre, mint az azt megelőző 1952. évi III. törvény. Az írásbeliség legutóbb több mint százötven évvel ezelőtt, az 1868. évi LIV. törvénycikkből játszott hasonló szerepet a magyar perjogban. E törvény jellemzőinek elemzése eddig sem a perjog-, sem a jogtörténet-tudományban nem történt meg. A tanulmány elsődlegesen arra a kérdésre keresi a választ, hogy melyek voltak ennek az írásbeli rendszernek azon hátrányai, amelyek miatt a szóbeliség bevezetése volt a 19. századi perjogi kodifikáció egyik célja. A tanulmány annak tárgyát elsődlegesen a joggyakorlat alapján vizsgálja és vonja le következtetéseit. Szerkezetét tekintve a tanulmány először a polgári per jog helyzetéről ad általános áttekintést az 1848/49-es forradalom és szabadságharcot követően. Erre azért van szükség, mert a neoabszolutizmus okozta változások nagy mértékben kihatással voltak arra, hogy a kiegyezés után milyen irányt vett a perjogi szabályozás. Ezt követően az eljárás két fajtáját ismerteti röviden, majd részleteiben a rendes eljárás szabályrendszerének legfontosabb elemeit. Ez utóbbi eljárás járt ugyanis az írásbeliség érvényesülésével.

1. BEVEZETÉS

1.1. AZ ÍRÁSBELISÉGRŐL ÉS SZÓBELISÉGRŐL ÁLTALÁBAN

A polgári perben a tárgyalási és a nyomozati elv (a kettő együtt: peranyagszolgáltatási elv) arra a kérdésre adja meg a választ, hogy kinek a *felelőssége* a peranyag rendelkezésre bocsátása. A két jogintézmény ugyanakkor azt nem rendezi, hogy e tevékenységet *milyen formában* kell megtenni ahhoz, hogy a bíróság a jogvita elbírálása során figyelembe vegye azokat. Ehhez két további perjogi alapelv szükséges: az eljárás szóbelisége és írásbelisége fogja e kérdést szabályozni, azaz a két elv az előadás *külső* megjelenési formáját határozza meg.¹ A két jogintézmény egymáshoz való viszonya esetén pedig az a kérdés, hogy milyen szerepet töltsenek be a perben:

* Tanársegéd, SzTE ÁJTK, 6720 Szeged, Tisza Lajos krt. 54. E-mail: kszivos@juris.u-szeged.hu.

¹ Robert OSTERLOH: *Lehrbuch des gemeinen, deutschen ordentlichen Civilprocesses Bd. I.* (Leipzig: Tauchnitz 1856) 308.; Karl SPÜHLER – Anette DOLGE – Myriam GEHRI: *Schweizerisches Zivilprozessrecht und Grundzüge des internationalen Zivilprozessrechts* (Bern: Stämpfli 2010) 107.

az írásbeliség szolgáljon-e a szóbeli eljárás keretétül vagy a szóbeliség.² Az eljárás szóbeli vagy írásbeli jellegét tehát végső soron az adja, hogy a *döntés szempontjából releváns* előadásokat a feleknek milyen formában kell a bíróság elé tárniuk.³

Elképzelhetetlen az olyan eljárás, amely tisztán az írásbeliségre vagy tisztán a szóbeliségre épül, a két elv a polgári perben egymás mellett érvényesül. Pap József is kiemelte a perjogi alapelvekről szóló munkájában a tiszta szóbeliség kapcsán, hogy „[t]iszta és kötelező szóbeliség csak akkor volna elképzelhető, ha minden fellebbevitel kizárásával a per, beleértve a bizonyítás felvételét is, egy tárgyalási határnapon lenne az ítélő bíró előtt befejezhető és ez nyomban meg is hozhatná a végleges ítéletet. [...] A ki a mai viszonyok közepette tiszta és kötelező szóbeliséget hangoztat, az *elveken nyargalászik*.”⁴ Ugyan a mai felfogásban az írásbeliség és a szóbeliség közötti választás már csak célszerűségi kérdés,⁵ ennek a 19. században komoly politikai töltete is volt.⁶

1.2. KUTATÁSMÓDSZERTANI MEGJEGYZÉSEK

A *polgári törvénykezési rendtartás tárgyában hozott 1868. évi LIV. törvénycikk* (a továbbiakban: Trt.) a szakirodalom eddig keveset foglalkozott, ugyanakkor a hatályos polgári perrendtartás azon törekvése miatt, hogy az írásbeliségnek nagyobb szerep jusson a per során, kurrensnek mondható annak vizsgálata, hogy azon legutóbbi esetben, amikor a magyar perjog erős írásbeliségre épült, azt miképpen valósította meg. A tanulmány annak tárgyát a szakirodalom és a primer források elemzésén keresztül vizsgálja. Előbbi a korabeli folyóiratok, monográfiák, utóbbiak pedig a felsőbb bírósági döntéseket tartalmazó döntvénytárak⁷ és különösen a levéltári források

² Johannes VON MITTELSTAEDT: *Prozess-Grundsätze. Ein Beitrag zu dem erwarteten Entwurf eines Prozess-Gesetzes für den Norddeutschen Bund* (Heuser: Neuwied 1868) 26.

³ Martin AHRENS: *Prozessreform und einheitlicher Zivilprozess. Einhundert Jahre legislative Reform des deutschen Zivilverfahrensrechts vom Ausgang des 18. Jahrhunderts bis zur Verabschiedung der Reichszivilprozessordnung* (Tübingen: Mohr Siebeck 2007) 24.; Friedrich STEIN: *Grundriß des Zivilprozeßrechts und des Konkursrechts* (Tübingen: Mohr Siebeck ³1928) 39.

⁴ PAP JÓZSEF: „A polgári perrendtartás javaslata” *Magyar Jogászegyleti Értekezések* 1902/5. 47. (kiemelés tőlem). A szerző korábbi munkájában ugyanakkor helytelenül azt emelte ki, hogy „[a] kötelező és tiszta szóbeliség egyik alap-irányeszméje a [Plósz-féle] törvényjavaslatnak.” PAP JÓZSEF: *Perjogi elvek a magyar polgári perrendtartás törvényjavaslatában* (Budapest: Márkus Samu 1901) 15. A szerző megállapítását éles bírálattal illette FODOR ÁRMIN: „A polgári perrendtartás javaslata” *Magyar Jogászegyleti Értekezések* 1902/5. 49–62.

⁵ JÖRN FRITSCH: „ZPO § 128” in Wolfgang KRÜGER – Thomas RAUSCHER (szerk.): *Münchener Kommentar zur Zivilprozessordnung Bd. I.* (München: C. H. Beck ⁶2020) 1125.

⁶ Hans-Gerhard KIP: *Das sogenannte Mündlichkeitsprinzip. Geschichte einer Episode des Deutschen Zivilprozesses* (Köln/Berlin: Carl Heymann 1952) 26–45.

⁷ A tanulmányban az alábbi döntvénytárakban található döntéseket használtam fel: HERCZEGH Mihály: *A magyar kir. curiának mint semmitő és legfőbb ítélőszéknek határozatai I-II.* (Pest: Ráth Mór 1871–1872 – a továbbiakban: H.); *Döntvénytár I-XCV.* (Budapest: Franklin 1874–1905 – a továbbiakban: D.); *Grill-féle döntvénytár I* (Budapest: Grill 1905 – a továbbiakban: G.). A döntvények rövidített megjelölése a következő: először a döntvénytár rövidítése, annak kötete, zárójelben a kiadási éve és végül a döntvény sorszáma (H. esetén oldalszám, mivel a döntvényeknek nem volt külön sorszáma) – pl. D IX. (1873) 625.

jelenti, amelyek a jogtörténeti kutatások igazi mélységét adják.⁸ A kutatás során a Pécsi Kir. Törvényszéknek a Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltárában (a továbbiakban: MNL BaML) található iratait vizsgáltam az 1872–1873-as években. Ennek az intervallumnak egyrészt oka, hogy az *elsőfolyamodású bíróságok rendezéséről szóló 1871. évi XXXI. törvénycikk* alapján a kir. törvényszékek 1872-től kezdték meg működésüket, másrészt pedig az a körülmény, hogy – bár a kutatási cél ötvenyi iratanyag vizsgálata volt – 1873 után az iratállomány hiányosnak mondható. Ez azonban nem akadályozta annak, hogy a joggyakorlatból releváns következtetéseket lehessen levonni.

2. A POLGÁRI TÖRVÉNYKEZÉSI JOG HELYZETE AZ 1850–1860-AS ÉVEKBEN

2.1. AZ OSZTRÁK ÁLTALÁNOS BÍRÓSÁGI RENDTARTÁS KÉTSZERI BEVEZETÉSE MAGYARORSZÁGON

Az 1781. évi osztrák általános bírósági rendtartást (a továbbiakban: AGO) az osztrákok két alkalommal is bevezették Magyarországon: először II. József 1785-ben (ez volt a *Novus Ordo Judiciarius* vagy másképpen *Novus Ordo*)⁹ – amelyet halálos ágyán visszavont híres „tollvonásával –, nagy lépést jelentve a polgári korszak egységes, centralizált és államosított jogszolgáltatási szervezetének kialakítása felé.¹⁰ E bevezetés azt eredményezte, hogy a polgári peres eljárást első ízben általánosságban szabályozta egységes jogszabály.¹¹

A második életbeléptetés pedig a neoabszolutizmus idejére esett az 1852. szeptember 16-án kelt igazságügy-miniszteri rendelettel kibocsátott *ideiglenes polgári perrendtartás*¹² név alatt. Az utóbbi alapjául a szabadságharc bukása és az szolgált, hogy az osztrákok az egységes birodalmi koncepcióból kiindulva szabályozták Magyarországon igazságszolgáltatását.¹³ A név különböző volt ugyan, de a jogszabály

⁸ A legfontosabb jogtörténeti kutatómódszertani elemekről ld. VARGA Norbert: *A kartellfelügyelet bevezetése Magyarországon. Az 1931:XX tc. kodifikációja és gyakorlata Magyarországon* (Szeged: Iurisperitus 2020) 11.

⁹ Ld. részletesen VARGA Endre: „A magyar jogszolgáltatás átszervezése II. József korában” *Századok* 1960. 736–749.; PAPP László: „Az Ordo judicarius pro omnibus tribunalibus et foris judiciariis Regni Hungariae praescriptus” *Miskolci Jogi Szemle* 2017/1. 87–99.

¹⁰ BÓNIS György – DEGRÉ Alajos – VARGA Endre: *A magyar bírósági szervezet és perjog története* (Zalaegerszeg: Zala Megyei Bíróság 1996) 94.

¹¹ PAPP (9. lj.) 88.

¹² Az ideiglenes Pp.-t különböző időpontokban hirdették ki az egyes területeken, mert míg Magyarország, Horvátország és a Szerb Vajdaság vonatkozásában a fent említett, addig Erdély az 1852. május 10-i IM min-i. rendelet vezette be. BERZEVICZY Albert: *Az abszolutizmus kora Magyarországon I.* (Budapest: Franklin 1922) 337.

¹³ STIPTA István: *A magyar bírósági rendszer története* (Debrecen: Multiplex Media 1997) 111. Bár az igazságszolgáltatás történetében a „cezúrát” nem 1848, hanem 1869 jelentette azzal, hogy akkor vált a bíráskodás állami feladattá, ehhez az „előtanulmányt” a neoabszolutizmuskori birodalmi törekvések adták. BALOGH Judit: „A neoabszolutizmus időszakának bíróságszervezési törekvései” in BIRHER Nándor [et al.] (szerk.): *Studia in honorem István Stipta 70* (Budapest: KRE ÁJK 2022) 78.

ugyanaz: az *ideiglenes polgári perrendtartás* az AGO magyarországi recepciójának volt tekinthető.¹⁴

Természetesnek mondható, hogy a magyarok az *ideiglenes polgári perrendtartást* a nemzeti érzület és a bevezetés oktrojált jellege miatt ellenérzésekkel fogadták. Az AGO bevezetése értékelésének vonatkozásában mégis úgy gondolom, hogy az pozitívan hatott a magyar perjog fejlődésére, hiszen az akkori rendi kori perjog egyáltalán nem felelt meg a 19. század követelményeinek. Már a reformkor idején téma volt a magyar közéletben a kapitalizáció fontossága (elegendő, ha Széchenyi híres művére, a *Hitelre* gondolunk). A tőkésítés ugyanakkor úgy nem valósulhatott meg, hogy a befektetőknek nem volt lehetőségük viszonylag gyorsan érvényesíteni magánjogi igényeiket. Bár a rendi kori perjognak is voltak keretei, az AGO egyik legfontosabb érdeme Magyarországon, hogy a pereskedést szigorú keretek közé szorította, határidőket szabott a percselekményekre és előírta, hogy az ügyvédeknek előadásait egyszerűre kellett megtenniük (eventualitás szerepe).¹⁵ Nem véletlen, hogy bár az Országbírói Értekezlet az *ideiglenes polgári perrendtartás* kivezetése mellett döntött,¹⁶ a későbbi Trt. is ezen a törvényen alapult, mivel a magyar joggyakorlat hozzászokott¹⁷ és rájött arra, hogy a 19. század közepén mégsem lehetett visszatérni a rendi kori per kultúrához (gondoljunk bele: a francia *Code de procédure civile* ekkor már több mint fél évszázada hatályban volt). Az osztrákok e nevelő szándékát álláspontom szerint az is alátámasztja, hogy csak az AGO-t vezették be (annak teljes szigorával), pedig ekkor már hatályban volt az 1845. évi *sommás eljárási pártens* is. Ehhez ugyanakkor hozzá kell tenni, hogy a nevelő szándék mellett valószínűleg azért sem vezették be az utóbbi szerinti eljárást, mert az az osztrákoknál sem lett sikeres reform.¹⁸

Összegezve: az osztrákok érdeme álláspontom szerint az volt, hogy rendet tettek a magyar perjogban, valamint az általuk teremtetten rendhez hozzájárult az a körülmény is, hogy jogi államvizsgák egyikét osztrák jogból kellett letenni.¹⁹ Már a II.

¹⁴ A recepció nemcsak a perjog, hanem a magánjog területén is megtörtént. HOMOKI-NAGY Mária: „Gondolatok a magyar kodifikáció történeti háttéréről” in HAJDÚ József (szerk.): *90 éves a szegedi jogászképzés* (Szeged: k. n. 2013) 92.

¹⁵ Az eventualitással (másképpen eshetőségi elvvel) jelen tanulmány keretei között nem foglalkozom, azt korábbi munkáim során már mind jogtörténeti, mind hatályos jogi perspektívából megtettem. Ld. Szívós Kristóf: „Az eshetőségi elv a plósi perrendtartás perfelvételi tárgyalásán” *FORVM. Publicationes Doctorandorum Juridicorum* 2021. 87–100.; Szívós Kristóf: „Az eventualitás elvének hatása a perfelvételi nyilatkozatok előterjesztésére” *Magyar Jog* 2022. 79–89.

¹⁶ RÁTH György: *Az Országbírói Értekezlet a törvénykezés tárgyában* (Pest: Landerer és Heckenast 1861) 76. Fontos ugyanakkor kiemelni, hogy mivel pl. Erdélyre nem terjedt ki az ITSZ hatálya – mivel az osztrákok azt Magyarországtól elkülönítve szervezték meg a neoabszolutizmus korában, ld. SRIPTA (13. lj.) 113. –, így a Trt. hatálybalépéséig ott az ideiglenes Pp. maradt hatályban.

¹⁷ KENGyel Miklós: *Bírói hatalom és a felek rendelkezési joga a polgári perben* (Budapest: Osiris 2003) 148. Garay Dezső úgy jellemezte az AGO-t, hogy az az „igazság azon forrása”, amelyből a jogalkotó merített. GARAY Dezső: „Még egyszer a ptr. 113. §-ról” *Jogtudományi Közlöny* 1879. 293.

¹⁸ Gabriele SCHNEIDER: *Das Bagatellverfahren im österreichischen Recht. Eine Studie zur Entwicklung von Verfahrensvorschriften für geringfügige Rechtsangelegenheiten unter besonderer Berücksichtigung des Bagatellverfahrens von 1873 als Vorreiter moderner Prozeßgrundsätze* (Wien: Manz 2001) 20–21.

¹⁹ SASHEGYI Oszkár: *Iratok a magyar felsőoktatás történetéből 1849–1867* (Budapest: Felsőoktatási Pedagógiai Központ 1974) 42. Ld. legújabbán ÁMÁN Ildikó: *A felsőfokú oktatási igazgatás törté-*

József-féle bevezetés is hatást gyakorolt a magyar perjog fejlődésére,²⁰ ugyanakkor a fentebb felvázolt körülmények miatt az AGO 1853. évi hatálybalépése még inkább hozzájárult ahhoz, hogy a kiegyezés során milyen irányt vett a polgári törvénykezési jog szabályozása.

Abban, hogy alig több, mint fél évszázad alatt a rendi kori perjogtól eljutottunk odáig, hogy egy Európa-szerte elismert perrendünk legyen, az osztrákok érdemei álláspontom szerint elévülhetetlenek. Ebből kifolyólag nem értek egyet Zlinszky Imre azon megállapításával, hogy az 1853 és 1861 közötti korszak nem volt része a magyar perjog fejlődéstörténetének,²¹ sőt éppen ellenkezőleg: e korszakot a szóbeliségen és közvetlenségen alapuló egységes perrend megalkotását követő második legfontosabb korszaknak tartom a modern magyar perlési kultúra kialakulása szempontjából.

2.2. A POLGÁRI TÖRVÉNYKEZÉSI JOG HELYZETE A KIEGYEZÉST KÖVETŐEN

A polgári perjog kodifikációjának igénye az egész dualizmust végigkísérte. Nem véletlen, hogy Magyary a perjog történetét úgy foglalta össze, hogy az nem egyéb, mint *reformmozgalmak szakadatlan láncolata*.²² Mind a polgári, mind a büntető perjogban a nyilvánosság, szóbeliség, közvetlenség elvei voltak azok az alapelvek, amelyek a reformmozgalmak alapjaiként szolgáltak. Ezek közül a nyilvánosság volt a legkönnyebben megvalósítható és legkiemelkedőbb, mivel ez fokozta leginkább az igazságszolgáltatásba vetett bizalmat.²³

A kiegyezés után természetesen felmerült a bírósági szervezetrendszer és a perjog reformjának kérdése. Különösen az ügyvédi kar sürgette a szervezetrendszer reformját, mivel „hiányos szervezet mellett s rossz bírák kezében a legjobb törvény is elveszti jótékony hatását.”²⁴ Ehelyütt érdemes megjegyezni, hogy a neoabszolutizmus korszakával ellentétben élénk jogirodalmi vita folyt az eljárási törvényekről is, amely korábban a sajtóviszonyok és az „általánosan uralkodó passivitás” miatt nem volt jellemző.²⁵

nete Magyarországon, különös tekintettel a jogászképzésre: Fejezetek a kolozsvári és a szegedi jogi oktatás köréből [Disszertáció] (Szeged: SZTE ÁJTK 2021) 21–25., <https://doi.org/10.14232/phd.10293>.

²⁰ Erre utal az is, hogy az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok (ITSZ) a sommás, rendes szóbeli és rendes írásbeli per rendszerében szabályozta a polgári peres eljárást, amelyeket különböző rendi kori szabályokra való utalással tett meg (ITSZ 43. §).

²¹ ZLINSZKY Imre: *A bizonyítás elmélete a polgári eljárásban, tekintettel a jogfejlődésre és a különböző törvényhozásokra* (Budapest: Athenaeum 1875) 63.

²² MAGYARY Géza: „Magyar perjogi reformmozgalmak” in *Összegyűjtött dolgozatai* (Budapest: MTA 1942) 10.

²³ JUHÁSZ Andor: „A törvénykezés egyszerűsítéséről” *Magyar Jogi Szemle* 1930. 208.

²⁴ ÖKRÖSS Bálint: *A törvénykezés reformjai* (Pest: Eggenberger 1869) 5. Az ügyvédség szakmai aktivitását fokozta az a körülmény is, hogy az ügy védi rendtartás megalkotása is erre az időszakra esett (1874:XXXIV. tc.). A törvény megalkotásának körülményeiről ld. KORSÓSNÉ DELACASSE Krisztina: *Az ügyvédi kamarák megszületése Magyarországon*. (Pécs: Dialog Campus 2012) 54–90.

²⁵ SCHNIERER Gyula: „Észrevételek a polgári törvénykezési rendtartás javaslatára” *Jogtudományi Közlöny* 1867. 260.

Az igazságügyi szervezeti reformokat a jogalkotó a külföldi példákat látva *azonnal végre is hajtotta*,²⁶ azonban a perjog tekintetében ezt nem lehetett megtenni, mivel az új bírósági szervezet még nem állt olyan szilárd lábakon, hogy elbírja a szóbeliségen és közvetlenségen alapuló polgári perrendet.²⁷ Ebből következően az országgyűlés *ideiglenes jelleggel*²⁸ fogadta el a Trt.-t, amely új korszakot nyitott a magyar jogszolgáltatásban²⁹ annak ellenére, hogy nem jelentett előrelépést a szóbeliség és közvetlenség elve felé.³⁰ Ahogy Horvát Boldizsár kir. igazságügy-miniszter is fogalmazott: „Le kellett mondanom a jobbról, mely kivihetetlennek, – s beérnem a kevesebbel, mely lehetségesnek látszott.”³¹ Tette ezt annak ellenére, hogy egyébként „testtel lélekkel” a szóbeliség híve volt.³² A jogalkotónak a törvényalkotással az volt a célja, hogy novella helyett egy rendszerbe öntött, Magyarországon és Erdélyben egyaránt használható, így a jogegységet helyreállító munka szülessen.³³ A Képviselőház jogügyi bizottsága is kiemelte, hogy a törvény *ideiglenes, de rendszeres* mű lett. Ahogy fogalmazott: „[i]deiglenes annyiban, amennyiben rendeltetése nem az, hogy állandó törvény legyen, hanem az, hogy addig is, míg viszonyaink szerencsés átalakulásával, a jogtudomány követelményeinek és a nemzet szellemének egyaránt megfelelő alapokon egy végleges perrend alkotása lehetővé válik: az alaki eljárás égető bajait lehetőleg orvosolja. Rendszeres mű annyiban, a mennyiben a törvénykezés szabályai, a létezők és újak egyaránt, kívül eső forrásokra való hivatkozás nélkül, bizonyos rendszerbe fűzve egy és ugyanazon műbe vétettek fel.”³⁴

²⁶ Ld. többek között: 1869:IV. tc., 1871:VIII., IX., XXXI. és XXXII. tc.-eket. Máthé Gábor korszak szervezeti reformjainak monografikus feldolgozását adja. MÁTHÉ Gábor: *A magyar burzsoáz igazságszolgáltatási szervezet kialakulása 1867-1875* (Budapest: Akadémiai Kiadó 1982) és kül. a felsőbb bíróságok reformjára nézve ld. MÁTHÉ Gábor: „A felsőbb bírósági reform és a polgári törvénykezési rendtartás” in Kiss Daisy – VARGA István (szerk.): *Magister artis boni et aequi. Studia in honorem Németh János* (Budapest: ELTE Eötvös 2003) 655–670. A rendes bírósági szervezetet ezt követően csak az 1890:XXV. tc.-kel érte változás, amikor felállították az ítélőtáblákat. A törvény megalkotásának körülményeiről ld. ANTAL Tamás: *Törvénykezési reformok Magyarországon (1890–1900). Ítélőtáblák, bírói jogviszony, esküdtszék* (Szeged: Csongrád Megyei Levéltár 2006) 26–39.

²⁷ MAGYARY (22. lj.) 11. Az igazságügy-minisztériumi javaslat is számos változáson esett át az OGY-i vita során. Ld. ÖKRÖSS Bálint: „Közlemények az orsz. bizottság tanácskozásairól a törv. rendtartás tárgyában” *Jogtudományi Közlöny* 1867. 244–245.

²⁸ „Indokolás a polgári perrendtartásról szóló törvényjavaslatához” in *Az 1910. évi június hó 25-ére összehívott országgyűlés Képviselőházának irományai* (Budapest, Pesti Könyvnyomda 1910) 73. ir. 133.

²⁹ ÖKRÖSS Bálint: „Polgári törvénykezési rendtartás” *Jogtudományi Közlöny* 1867. 121.

³⁰ A polgári peres eljárásnak a jogéletben betöltött „stratégiai szerepét” jól szemlélteti, hogy a Trt. javaslatát már a kiegyezés évében az országgyűlés elé terjesztették. VÖLGVESI Levente: „A rendes írásbeli polgári peres eljárás magyarországi kodifikációja a nemzetközi jog-összehasonlítás tükrében: civiljog, kánonjog és a magyar tradíció” in MENYHÁRD Attila – VARGA István (szerk.): 350 éves az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara : a jubileumi év konferenciasorozatának tanulmányai II. (Budapest: ELTE Eötvös 2018) 1049.

³¹ „Törvényjavaslat a polgári törvénykezési rendtartás tárgyában. Előterjesztése a magyar kir. igazságügyi ministeriumnak a törvénykezési rendtartás tárgyában” *Budapesti Közlöny* 1867. 1537.

³² ZLINSZKY Imre: „A nyilvános és közvetlen szóbeliség” *Jogtudományi Közlöny* 1880. 137.

³³ DÁRDAY Sándor: „Az új perrendtartás” *Jogtudományi Közlöny* 1868. 333.

³⁴ „Jelentése a jogügyi bizottságnak a polgári törvénykezési rendtartás főbb irányelveiről” in *Az 1865. évi december 10-dikére hirdetett országgyűlés Képviselőházának irományai VI. kötet* (Pest: Athenaeum 1868) 329. ir. 81.

A törvény már elfogadásakor is avítnak és elavultnak számított. Ezt jól példázza a jogügyi bizottság 1868. május 6-ai jelentése, amelyben a bizottság kijelentette, hogy „nem szenved kétséget, hogy az elmélet szempontjából sem az eredeti, sem az átalakított perrend [értsd: az eredeti és a módosított miniszteri tervezet] nem felel meg teljesen a jogtudomány magasabb követelményeinek, s ha jogviszonyaink a rendezettség azon magaslatán állanának, a melyre némely állam szerencsésebb körülmények között már rég eljutott, bizonyosan sem egyik, sem másik nem lát napvilágot jelen alakjában.”³⁵

Találóz az a megjegyzés, hogy a törvényhozás „vérző szívvel” alkalmazta az írásbeliség rendszerét a pervezetésre.³⁶ Ökröss Bálint is úgy foglalt állást, hogy a kiegyezés után egyetértés volt a szóbeliség, a közvetlenség és a nyilvánosság vonatkozásában, a kérdés csupán az volt, hogy megvalósíthatók-e.³⁷ A kivitelezés akadályai között említette ugyanakkor az egységes polgári törvénykönyv hiányát (sőt, hogy a provizórium után az is kérdéses volt, hogy melyik törvény volt hatályos), a nyelvkülönbséget és hogy az idő rövidsége nem tette lehetővé a szóbeliségen és közvetlenségen alapuló perrendtartás megalkotását.³⁸

Az 1870-es években megoszlottak a vélemények arról, hogy a Trt. hiányosságait egy teljesen új kódexszel vagy csak egy novellával kell-e orvosolni. A novella mellett érvelők szerint sem a bírósági szervezetrendszer, sem az államháztartás nem volt felkészülve a szóbeliséggel járó nehézségekre és költségekre.³⁹ Az 1870-es években több reformjavaslat is az országgyűlés elé került,⁴⁰ ugyanakkor egyikből sem lett törvény. Zlinszky szerint ezt könnyen meg lehetett jósolni, hiszen az írásbeliség elavult volt, „de ezt hinni nem akarták s forcírozták a dolgot.”⁴¹ E felfogás térnyerése eredményezte azt, hogy az országgyűlés végül elfogadta a *polgári törvénykezési rendtartásról szóló 1868: LIV. törvénycikk módosítása tárgyában hozott 1881. évi LIX. törvénycikket* (a továbbiakban: Trtn.), amely az 1868-as kódex novellájának volt tekinthető. Emellett megalkották a *végrehajtási eljárásról szóló 1881. évi LX. törvénycikket* is.⁴²

³⁵ „Jelentése a jogügyi bizottságnak a törvénykezési rendtartás tárgyában” in *Az 1865. évi december 10-dikére hirdetett országgyűlés Képviselőházának irományai IV. kötet* (Pest: Emich Gusztáv 1868) 231. ir. 215.; TÉRFY Gyula: „A polgári perrendtartás javaslatának előkészítő munkálatai” *Jogállam* 1902. 306–307.

³⁶ POPPER Tódor: „Az »információ« alkonya” *Ügyvédek Lapja* 1910/34. 1–2.

³⁷ ÖKRÖSS Bálint: „A szóbeliség és nyilvánosság kérdéséhez” *Jogtudományi Közlöny* 1867. 101.

³⁸ ÖKRÖSS (36. l.) 101.

³⁹ TÉRFY (35. l.) 307.

⁴⁰ Az 1870-es évekbeli reformmunkálatokról ld. TÉRFY (35. l.) 307–308.

⁴¹ ZLINSZKY (32. l.) 137.

⁴² A jogalkotó mai értelemben vett polgári eljárásjog más területét, a csődjogot is újrakodifikálta, amelynek kereskedelmi jogi vetületei is kiemelt érdemmelnek. Erről ld. bővebben PÉTERVÁRI Máté: „A kereskedelmi csőd a második magyar csődtörvényben” in MEZEY Barna (szerk.): *Kölcsönhatások. Európa és Magyarország a jogtörténelem sodrásában* (Budapest: Gondolat 2021). 278–281.; PÉTERVÁRI Máté: „Egy negyedszázados per a két csődtörvény határán” *Jogtörténeti Szemle* 2021/4. 21.

3. A POLGÁRI TÖRVÉNYKEZÉSI RENDTARTÁS ÁLTALÁNOS JELLEMZŐI

3.1. A BÍRÓSÁGI ELJÁRÁS FAJTÁI

A Trt. kétféle eljárást ismert: a rendes és a sommás pert (Trt. 91. §). Előbbi főszabály szerint törvényszéki per volt, míg utóbbi a járásbírótság elé tartozott. A sommás perre tartozó ügyeket a törvény felsorolta (Trt. 93. §), a rendes per szabályai alá tartozó pereket pedig egy generálklauzulával határozta meg: valamennyi per ide tartozott, amely nem volt sem sommás perre, sem kivételes bíróságokhoz utasítva (Trt. 94. §).

A kétféle eljárási nemet a törvény élesen elhatárolta egymástól, az olyan keresetet, amelyben a felperes sommás per bírāja előtt rendes eljárás, rendes per bírāja előtt pedig sommás eljárás lefolytatását kívánta, hivatalból vissza kellett utasítani (Trt. 92. § 2. bek.). A visszautasítás a bíróságnak nemcsak joga, hanem kötelezettsége is volt.⁴³ Az éles hatásköri elhatárolást kikötéssel sem lehetett áttörni, még akkor sem, ha az erre szóló egyezség még a Trt. hatálybalépése előtt keletkezett.⁴⁴ Ebből összességében azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a törvény a hatásköri kikötést – szemben a *polgári perrendtartásról szóló 1911. évi I. törvénycikk* – nem ismer- te, épp a két eljárásnem közötti markáns különbségek miatt. A kettő közötti átmenet csak a törvény rendelkezése alapján volt lehetséges, ugyanakkor ez is kivételes- nek volt mondható (ld. Trt. 96. § a sommás pernek rendes perre való utasításáról). A fentebb elmondottak alól voltak kivételek, így például a házassági perek, amelyek ugyan törvényszéki perek voltak, mégsem a rendes eljárás szabályai szerint, hanem egy különleges, szóbeli és írásbeli elemeket tartalmazó eljárás szerint folytak.⁴⁵

3.2. A SOMMÁS ELJÁRÁS RÖVID JELLEMZÉSE

A sommás perben „szóbeliséggel, közvetlenséggel, az esetlegességi elv és az ügy- védi kényszer hiányával s az eljárás folytonosságával, különben pedig a tárgyalás egységével találkozunk.”⁴⁶ A sommás per a rendes per formalizmusait nem ismerő eljárási forma volt, amelyet a törvény a kisebb pertárgyértékű vagy egyszerűbb megítélésű ügyek számára tartott fenn. Sommás perben a keresetet – a rendes per- rel szemben – élszóval is elő lehetett adni, ilyenkor a bíróság azt a tények és az ezekre alapított kérelem rövid előadása mellett írásba foglalta (Trt. 114. §). Annak sem volt ugyanakkor akadálya, hogy a fél a rendes per szabályai alá tartozó kere- setet adjon be és ezt ebben az esetben ügyvéd nélkül, személyesen is megtehesse.⁴⁷

A sommás eljárásban a tárgyalás nyilvános és szóbeli volt (Trt. 101. §). Ehhez ugyanakkor hozzá kell tenni, hogy a *közvetlenség elve* is érvényesült – mivel a jog-

⁴³ Kir. Curia 1869. aug. 10-én 740. sz. alatti semm. sz. hat. H I. (1871) 54.

⁴⁴ Kir. Curia 1869. jul. 22-én 330. sz. a. semm. sz. hat. H I. (1871) 54.

⁴⁵ FALCSIK Dezső: *A polgári perjog tankönyve* (Budapest: Politzer 1908) 128.

⁴⁶ FALCSIK (45. l.) 132.

⁴⁷ Kir. Curia 1870. apr. 11-én 2279. sz. a. semm. sz. hat. H I. (1871) 70.

vítát tárgyaló és eldöntő bíró személyének ugyanannak kellett lennie⁴⁸ –, így ha felek perbeszédeiket otthon írták a jegyzőkönyvbe, akkor az a közvetlenség elvének sérelmét eredményezte, ez által a felek szabálytalanságot követtek el, tekintettel arra, hogy a bíróságnak a tárgyalásnál jelen kellett lennie.⁴⁹

A sommás per szóbeli tárgyalása során alakszerű iratoknak nem volt helye (így például az sem képezett semmisséget, ha az alperes viszonzválasza nem volt a jegyzőkönyvhöz csatolva),⁵⁰ a bíróságnak törekednie kellett a tényállás tisztázására, amely érdekében kérdéseket intézhetett a felekhez (Trt. 117. § 2. bek.). Ebből következett, hogy a sommás eljárásban – ahol az eshetőségi elv és a tárgyalási elv annak merev formájában nem volt jelen⁵¹ – a törvény a bírónak különböző pervezető jogosítványokat adott, valamint hogy „a sommás per tárgyalásain felhozottak egyidejűleg és jókor felhozottaknak tekintendők,”⁵² azaz ebben az esetben már érvényesült az az elv, amelyet az 1911. évi Pp. a szóbeli tárgyalás egységességének nevezett.

4. A RENDES PER ALAPVONALAI

4.1. A RENDES PER ÉS AZ IRATVÁLTÁSOKRÓL ÁLTALÁBAN

A rendes eljárás írásban zajlott, ahol a feleknek főszabály szerint két-két perirat állt rendelkezésre előadásaikra: felperesi oldalon a kereset és a válasz, alperesi oldalon pedig az ellenirat és a viszonzválasz. Herczegh szerint „[e] két nyilatkozatban a véletlenségi elv [értsd: eshetőségi elv] *tapintatos alkalmazása mellett* úgy föl-, mint alperesnek elegendő tér nyílik mind a támadás és védelem eszközeit teljesen kimeríteni, mind a tárgyilagos tényállást kinyomozni és tisztába hozni.”⁵³ Ha a felperes válaszolni kívánt a viszonzválaszra, akkor végiratot, ha pedig az alperes kívánt arra nyilatkozni, akkor ellenvégiratot nyújthatott be (Trt. 128. §). Az írásbeliség és a felek közötti iratváltás történhetett közvetetten (kézbesítés) vagy közvetlenül (személyes érintkezés útján). Előbbi az osztrák, utóbbi a magyar jogra volt jellemző.⁵⁴ Az iratváltások vonatkozásában az egyes periratok tárgyalása előtt szükségesnek mutatkozik azt a kérdést megvizsgálni, hogy *hogyan is történt az iratváltás*, mégpedig két aspektusból: mi volt az iratváltás *a) helye* és *b) ideje*.

Ad a) Helyét tekintve az iratváltásra a *pertárban* került sor, amely az írásbeliség egyik főszerve volt, az a bírósági helyiség, ahol be kellett adni a keresetlevél kivéte-

⁴⁸ Kir. Curia 1893 február 21. 11631. sz. a. D LXIII. (1893) 46.

⁴⁹ Kir. Curia 1870. jul. 2-án 5816. és 5817. sz. alatti semm. sz. hat. H I. (1871) 71.

⁵⁰ Kir. Curia 1871. jan. 19-én 13,980. sz. a. semm. sz. hat. H I. (1871) 72.

⁵¹ ZLINSZKY (21. lj.) 63.

⁵² Kir. Curia 1892 június 28. 567. sz. a. D LXI. (1892) 57.

⁵³ HERCZEGH Mihály: *Magyar polgári törvénykezési rendtartás: 1868: LIV, 1881: LIX, 1881: LX. törvényezik: kapcsolatosan a váltó-, kereskedelmi és kisebb polgári peres ügyekben való eljárásal, a bírói ügyvitellel, a vonatkozó hazai s részben külföldi jogforrásokkal, különösen pedig a M. K. Curia fontosabb elvi határozataival* (Budapest: Franklin 1891) 200. (kiemelés tőlem).

⁵⁴ ÖKRÖSS (29. lj.) 198–199.

lével valamennyi periratot.⁵⁵ A pertárt a *pertárnok* vezette, aki törvényszéki jegyzőként az ügyiratokat jegyzékbe vette, a határidőket nyilvántartotta és a tárgyalások szabályszerű menetére felügyelt. A pertárban minden eljárási cselekményt a pertárnok közvetítésével és ellenőrzése alatt lehetett teljesíteni.⁵⁶ A pertárnok döntéseivel szembeni panaszokat az eljáró törvényszék előtt kellett érvényesíteni.⁵⁷

Ad b) Idejét tekintve az iratváltásra a *megjelenési (vagy perfelvételi) határnapon* került sor, amikor is a felek megjelentek a pertárban. Az egyes periratok beadása közötti határidők vonatkozásában a törvény csak az alperesi elleniratra határozott meg speciális határidőt, amelyet az alperes lakóhelyétől tett függővé (Trt. 132. § 1-2. bek.). Egyéb esetekben pedig az előző perirat beadásától számított 15 nap állt a következő perirat beadására, erről a feleket külön nem is kellett értesíteni (Trt. 132. § 3. bek.). Ugyancsak érdemes megemlíteni a periratok beadása és átvétele kapcsán, hogy a törvényből közvetetten és a felsőbbirósági joggyakorlatból az következik, hogy a feleknek személyesen (értsd: vallott ügyvédjük útján, hiszen ügyvédkényszer érvényesült)⁵⁸ meg kellett jelenniük a pertárban. Így például maga a megjelenési határnap elnevezés is erre utal vagy a törvénynek azon rendelkezése, hogy az alperesnek ellenirátát a törvényszék pertárába „*magával kellett vinnie*” (Trt. 133. §). Az egyes periratok postai úton való megküldése nem volt szabályos, a joggyakorlat a pertárnokra bízta, hogy azt elfogadja-e,⁵⁹ ha pedig visszautasította, azzal szemben a felek jogorvoslattal nem élhettek.⁶⁰ A megjelenés elmulasztását lehetett igazolni,⁶¹ ugyanakkor mivel a Trt. személyes megjelenést írt elő, így például a postai késedelem vagy a perirat rendellenes postai kezelése miatti késedelmet nem lehetett kimenteni.⁶²

Az eshetőségi elv szerepe abban nyilvánult meg, hogy egyrészt a felek olyan nyilatkozatot, amely az előző periratra tartozott, későbbi periratban nem adhattak elő (pl. a felperes válasz esetén nem adhatta elő, amit már a keresetben elő tartozott volna adni), másrészt pedig a törvény *expressis verbis* kimondta, hogy ha a fél *közvetlenül következő periratában* határozottan nem tagadta, vagy hallgatással mellőzte az ellenfele által felhozott ténybeli állítást, akkor azt a bíróságnak beismertnek kellett tekintenie (Trt. 159. §). Az adott nyilatkozatnak csak *általános vitatása*

⁵⁵ MARSCHALKÓ János: „Pertár” in MÁRKUS Dezső (szerk.): *Magyar jogi lexikon VI. kötet* (Budapest: Pallas 1907) 25.

⁵⁶ MARSCHALKÓ János: „Pertárnok” in MÁRKUS Dezső (szerk.): *Magyar jogi lexikon VI. kötet* (Budapest: Pallas 1907) 31.

⁵⁷ Kir. Curia 1872. sept. 5. 9894. semm sz. h. H II. (1873) 94.

⁵⁸ A rendes perben érvényesülő ügyvédkényszerrel ld. KORSÓSNÉ DELACASSE Krisztina: „Képviselési jog és képviselési kényszer a perben. A polgári törvénykezési rendtartástól a Polgári perrendtartásig” in HOMOKI-NAGY Mária (szerk.): *A polgári peres eljárás történeti fejlődése Magyarországon*. (Szeged: k. n. 2013) 146–148.

⁵⁹ Kir. Curia 1870. aug. 12-én 6210. sz. a. semm. sz. hat. H I. (1871) 76.

⁶⁰ Kir. Curia 1869. decz. 15-én 2113. sz. a. semm. sz. hat. H I. (1871) 76. Maga a határozat ehelyütt „jogorvoslat” helyett semmisségi panaszt említett, amit azért cseréltem ki, mert a semmisségi panaszt az 1881:LIX. tc. kivezette a polgári perből.

⁶¹ Ilyenkor a Trt. 143. §-ából (ld. később) fakadóan a mulasztás jogkövetkezményeit csak az igazolás beadását követően és az arról való jogerős döntést követően lehetett levonni. Kir. Curia 1873. május 13. 7286. sz. a. D IX. (1873) 674.

⁶² Kir. Curia 1873. márcz. 19. 3256. sz. a. D IX. (1873) 625.

is beismerésnek volt tekintendő (pl. az alperes az adott aláírást „magáénak határozottan el nem ismeri”).⁶³

A Trtn. 17. §-a kimondta, hogy „[a]z elsőfolyamodású bíróságok [a fellebbviteli bíróságok mellett] szintén jogosítva vannak ítélethozatal előtt a tárgyalás kiegészítését, és ennek folytán további bizonyítási eljárást elrendelni.” A törvény miniszteri indokolása kiemelte, hogy „[e]zt az eljárás gyorsítása és egyszerűsítése teszi szükségesé, mert jelenben az első bíróságok a felek által előadottak alapján, az ügyet akkor is érdemleges ítélettel kötelesek ellátni, ha semmi kétség sem forog fenn az iránt, hogy a másodbíróság a kellően ki nem fejtett perben az ítéletet feloldani és póteljárást rendelni fog.”⁶⁴ Ezzel kapcsolatosan Szabó Imre Jancsó Györgyre hivatkozva megjegyezte, hogy e szabállyal lényegében eltörölték az eshetőségi elvet,⁶⁵ sőt hozzátette, hogy az tiszta merev formájában sosem érvényesült a magyar perjogi szabályozásban.⁶⁶

Álláspontom szerint e megközelítés nem helytálló. A szabályozás ugyanis nem az eshetőségi elv eltörlését mondta ki, hanem ehelyütt csak a jogintézmény *relativizálásáról* van szó,⁶⁷ ti. az elsőfokú bíróság áttörhette azt a kizárási szabályt, amely az egyes periratok benyújtásával érvényesült (a szerző által hivatkozott Jancsó is ezt emelte ki).⁶⁸ A bíróság ez alapján dönthetett úgy, hogy a félnek lehetőséget biztosít olyan előadások megtételére, amelyet korábban, valamely periratában megtehetett volna. Lényegében arról volt szó, hogy a jogalkotó hangsúlyt fektetett az anyagi igazság érvényesülésére, és alaposabb eljárásra sarkallta az elsőfokú bíróságokat. Tagadhatatlan ugyanakkor, hogy a bírói gyakorlat sokat lazított a törvény rendelkezésein, de ez alapján nem juthatunk arra a következtetésre, hogy az eshetőségi elv merev formájában nem érvényesült a magyar perjogban, hiszen a törvéyszövegből ez nem következett.

4.2. A PERFELVÉTELI JEGYZŐKÖNYV SZEREPE

A pertárnok a perfelvételi határnapon megnyitotta az ún. *perfelvételi jegyzőkönyvet*, amely nevével ellentétben nemcsak azt az aktust tartalmazta, hogy az alperes megjelent elleniratával és perbe bocsátkozott (azaz „felvette a pert”), hanem a pertárnok a felek valamennyi iratváltását ebben rögzítette: „[a] pertárnok a per folyó száma alatt minden perről külön percsomót [...] nyit; a keresetlevél és a későbbi periratok egyik példányát, vmint a per folyama alatt felvett külön jegyzőkönyveket és azokra hozott végzéseket időrend szerint, sorban római számok alatt ahhoz csatolja és a

⁶³ Kir. Curia 1888. június 26. 590. sz. a. in FODOR Ármin – MÁRKUS Dezső: *A polgári törvénykezési rendtartás kézikönyve I.* (Budapest: Singer és Wolfner ²1895) 343.

⁶⁴ „Indokolás a polgári törvénykezési rendtartásról szóló törvényjavaslatához” in *Az 1878. évi október hó 17-re hirdetett országgyűlés Képviselőházának irományai VI. kötet* (Budapest: Pesti Könyvnyomda 1879) 156. ir. 258.

⁶⁵ JANCÓS György: *Magyar polgári törvénykezési jog*² (Kolozsvár: Lepage ²é. n.) 147–148.

⁶⁶ SZABÓ Imre: „Jancsó György (1853–1911)” *FORVM. Acta Juridica et Politica* 2020/1. 339–340.

⁶⁷ Ld. részletesen Szívós Kristóf: „Az eshetőségi elv alkalmazásának dogmatikai alapjai a polgári peres eljárásban” *Iustum Aequum Salutare* 2021/4. 290.

⁶⁸ JANCÓS (65. l.) 148.

periratok mellékleteit a felek által használt jegyek alatt elősorolja.”⁶⁹ A perfelvételi jegyzőkönyvben *magát az iratváltás megtörténtét* kellett rögzíteni, de ahhoz mindenképpen csatolni kellett az adott periratot, így például ha az alperes védekezését (tehát nem az ellenirat benyújtását) rögzítették a perfelvételi jegyzőkönyvben, de ahhoz nem csatolták magát az elleniratot, akkor az alperesi védekezést nem lehetett figyelembe venni.⁷⁰ Az adott irat *elsődletét* a percsomóhoz kellett csatolni, a *másodlatot* pedig az ellenfélnek kellett átadni.⁷¹

A perfelvételi jegyzőkönyvek vonatkozásában érdemes kiemelni továbbá, hogy bár az minden esetben *határidőt* írt elő, az alatt *határnapot* kellett érteni, így például: „[p]erfelvételi határidő: 1873-ik évi december hó 31-ik napja délelőtti 10 óra. [...] határidő a válasz beadására 1874. évi márczius 21. nap d. e. 10 órája.”⁷² stb.

4.3. A HALASZTÁSOK

4.3.1. BEVEZETŐ PÉLDA

A felperesek (Cs. Károly és Cs. László) kártérítés iránti rendes pert indítottak S. Salamon ellen. Az alperesi ellenirat benyújtását követően a felperesi válasz benyújtására a bíróság 1870. február 14-ét tűzte ki. E határnapon ugyanakkor a felperesek 15 napos halasztást kértek, amelynek következtében a válasz benyújtásának új határnapja 1870. március 1-jére esett. Ekkor azonban a felperesek újabb 30 napos halasztást kértek, amelybe az alperes bele is egyezett, így a következő határnap március 31. napja lett. 1870. március 31-én a felperesek újabb 15 napos halasztást kértek, az alperes ebbe azonban *már nem egyezett bele*. A bíróság 1870. július 20-ai végzésével a felperesek kérelmét elutasította és felhívta a felperesek képviselőjét, hogy a választ 1870. augusztus 10-én délelőtt 9 órakor a pertárban adja be, ellenkező esetben a pert ítélet alá terjeszti. A végzés ellen az alperes semmisségi panaszt nyújtott be. A bíróság – helyesen – elutasította a legutolsó halasztás iránti kérelmet, amelyhez hozzá sem járult, a döntés álláspontja szerint mégis törvénysértő volt, hiszen a bíróság újabb határnapot tűzött ki a válasz beadására. A felperesek kérték a semmisségi panasz elutasítását, hiszen bár az utolsó halasztási kérelem „véltlen tévedés vagy tollhibából megtagadtatott”, a bíróság az újabb határnapot jogszerűen tűzte ki, és azon be is nyújtották válaszukat. A kir. Curia elutasította a semmisségi panaszt, mivel az újabb határnap nem adott okot a semmisségre, a határnapot legfeljebb nyolc napban akkor is meg kell határozni a benyújtásra, ha a bíróság a halasztás iránti kérelmet elutasította.⁷³

⁶⁹ TÉRFI Gyula: „Perfelvétel” in MÁRKUS Dezső (szerk.): *Magyar jogi lexikon V. kötet* (Budapest: Pallas 1904) 865.

⁷⁰ Kir. Curia Semmitőszék 11029/75. in FODOR–MÁRKUS (63. lj.) 309.

⁷¹ MNL BaML VII. 2-b. 49. d. 115/1873.

⁷² MNL BaML VII. 2-b. 46. d. 4/1873. Ld. ezzel egyezően pl. MNL BaML VII. 2-b. 49. d. 124/1873.; MNL BaML VII. 2-b. 50. d. 150/1873.; MNL BaML VII. 2-b. 50. d. 152/1873.

⁷³ Kir. Curia 1870. decz. 9-én 12,276. sz. a. D IV. (1871) 332.

4.3.2. A HALASZTÁSOK PROBLEMATIKÁJA

A fenti jogeset eklatáns példája annak, hogy a Trt. egyik legnagyobb problémája a halasztások széleskörű lehetővé tétele volt. A törvény ugyanis többféle, kérelmen alapuló halasztást ismert és szabályozott a rendes per vonatkozásában. E tekintetben ugyanakkor két megjegyzést szükséges tenni: egyfelől a halasztás történhetett egyoldalú kérelemre vagy megegyezésen alapulva, másfelől pedig a törvény az egyes halasztási eseteket lépcsőzetesen szabályozta, azaz először a két egyoldalú kérelmen alapuló halasztást, végül pedig a másik féllel való megegyezéset.

(1) *Az egyoldalú törvényi halasztás általános lehetősége.* A felek minden egyes perirat – a végirat és az ellenvégirat kivételével – beadására nézve feltétel nélkül nyilatkozatot tehettek egy-egy halasztásról, amely 15 napnál nem lehetett több. A halasztási szándékot a félnek a perfelvételi jegyzőkönyvben kellett kijelentenie⁷⁴ és meg kellett jelölnie azt a határnapot, amikor a periratot beadja (Trt. 138. §). A halasztáshoz sem indoklás, sem pedig a bíró vagy az ellenfél hozzájárulása nem volt szükséges.⁷⁵ A fél ilyenkor „halasztást vesz igénybe.”⁷⁶

(2) *A halasztás bíróság általi lehetővé tétele.* Az egyoldalú feltétel nélküli halasztást követően a félnek lehetősége volt további halasztást kérni, ennek megadása ugyanakkor a bíróságtól függött. Amennyiben a bíróság ehhez hozzájárult, akkor egy újabb határnapot tűzött a perirat benyújtására. Az 1. kiemelt jogesetből is látható ugyanakkor, hogy a fél gyakorlatilag akkor is időt nyert, ha a bíróság a halasztás iránti kérelmet elutasította, hiszen a bíróság ilyenkor is „nyolcz napnál tovább nem terjedhet s naptár szerint meg határozandó határnapot tűz ki a perirat beadására” (Trt. 139. § 2. bek.).

(3) *Halasztás az ellenfél beleegyezésével.* Bár a bíróság több halasztást nem adhatott, a felek egymásnak többszöri halasztást is adhattak (Trt. 140. §. 1-2. bek.). Egy, a Pécsi Kir. Törvényszék előtt lefolytatott eljárás során a felperes összesen 12 alkalommal kért és kapott 15 napos halasztást a válasz benyújtására, amely azt eredményezte, hogy periratát az eredeti, 1873. április 16-ai határnap helyett végül csak fél évvel később, október 16-án nyújtotta be.⁷⁷ Ebből az esetből egyébként az is kitűnik, hogy bár a három halasztási forma lépcsőzetesen érvényesült, ugyanakkor a felek dönthettek úgy, hogy már az első halasztás is megegyezésen alapuljon, és ebben az esetben a 15 naptól eltérő időtartamú halasztásban is megállapodhattak.

A bevezető jogesetből az is látható, hogy ha az ellenérdekű fél nem járult hozzá a halasztáshoz, a bíróság akkor is engedélyezhette (ezzel is elejét véve a halasztás ellenfél által visszaélészerűen történő megakadályozásának). Amennyiben egyébként az ellenérdekű fél megtagadta a halasztáshoz való hozzájárulást, a kérelemről külön jegyzőkönyvet kellett felvenni és azt a kir. törvényszék elé kellett terjeszteni:

⁷⁴ A törvény a „percsomó” szót használta, ugyanakkor a perfelvételi jegyzőkönyvet kellett érteni alatta, és a joggyakorlat is így alkalmazta. Ökröss (29. lj.) 204. 21. lj.

⁷⁵ HERCZEGH (53. lj.) 207.

⁷⁶ MNL BaML VII. 2-b. 49. d. 115/1873.

⁷⁷ MNL BaML VII. 2-b. 51. d. 184/1873.

„a kért halasztás megtagadása után a IV/517. alatti jegyzőkönyv vétetett fel, az ügy elintézés végett a t[ekintetes]. kir. törvényszékhez felterjesztetett.”⁷⁸

A halasztások tekintetében tehát a törvény a feleknek teljes rendelkezési szabadságot biztosított, amely ugyanakkor nem terjedt ki a végíratra és az ellenvégíratra, Apáthy István szerint szükségtelen és következetlen korlátozást valósítva meg.⁷⁹

4.4. A MEGJELENÉSI HATÁRNAPOK ELMULASZTÁSÁNAK JOGKÖVETKEZMÉNYEI

4.4.1. BEVEZETŐ PÉLDA

P. István és N. Sándor felperesek rendes pert indítottak gróf H. Sándor és társai alperesek ellen. A II. r. alperes a perfelvételi határnapon nem jelent meg, a többi alperes pedig halasztást kért az ellenírat benyújtására. A perfelvételt elmulasztó alperes a halasztás időtartama alatt benyújtotta elleníratát. A Nagyváradi Kir. Törvényszék ezt végzéssel visszautasította. Indokolása szerint a törvény a meg nem jelent alperesnek csak azon jogot biztosította, hogy a reá nézve legkedvezőbb védelemhez csatlakozottnak kellett tekinteni (Trt. 112. §), nem pedig azt, hogy a megjelenés és igazolás elmulasztása esetében a perben bármikor megjelenhetett volna és períratot adhatott volna be. A II. r. alperes a végzés ellen semmisségi panasszal élt, mert tekintve, hogy felperes a perfelvétel alkalmával a meg nem jelent felek, így vele szemben sem kérte az ítélet alá terjesztést, igazolási határidő pedig nem volt kitűzve, az I. r. alperes által igénybe vett halasztást rá is kiterjesztve kellett volna értelmezni, és ennek lejártá alkalmával beadott elleníratát el kellett volna fogadni.⁸⁰

4.4.2. AZ ÜGY ÍTÉLET ALÁ TERJESZTÉSE (BECSOMÓZÁS – TRT. 143. §)

Az ügy ítélet alá terjesztése történhetett az *eljárás természetes meneténél fogva*, ti. akkor, ha valamennyi perírat (a viszonylással vagy harmadik iratváltás esetén ellenvégírral bezárólag) rendelkezésre állt vagy a mulasztás egy szankciójaként, ilyenkor pedig álláspontom szerint az eshetőségi elv folyományának tekinthető. Az ítélet alá terjesztést másképpen becsomózásnak (*inrotulatio actorum*) nevezzük, amely a pertárnok azon eljárását jelentette, amellyel a períratokat, illetve a tárgyalási jegyzőkönyvet a bíróságnak további eljárás végett előterjesztette.⁸¹ A becsomózás Wenzel Gusztáv szerint az eljárásnak azon mozzanatát takarta, „melly által

⁷⁸ MNL BaML VII. 2-b. 60. d. 517/1873. Ebben az ügyben a felperes azért kért halasztást, hogy „időt nyerhessen arra miként az alperesi elleníratban felhozottakat okirattal czáfolhassa meg.”

⁷⁹ APÁTHY István: *Polgári törvénykezési rendtartás, az 1868:LIV. t. cz., ugy az ezt módosító és kiegészítő törvények s rendeletek alapján, egyenlő tekintettel az elmélet és gyakorlat igényeire* (Pest: Heckenast 1872) 131. 4. l.

⁸⁰ Kir. Curia 1873. márcz. 19. 3362. sz. a. D IX. (1873) 629.

⁸¹ GAÁR Vilmos: „Becsomózás” in MÁRKUS Dezső (szerk.): *Magyar jogi lexikon I. kötet* (Budapest: Pallas 1898) 651.

az a peres ügy tárgyalását tartalmazó iratok bírói tekintélyvel s a két fél részvéte és ellenőrködése mellett úgy foglaltatnak egybe, hogy a hozandó ítéletnek minden tekintetben alkalmas alapul szolgálhatnak.”⁸²

Ha valamelyik fél a periratok benyújtásának határnapján, a törvényben (Trt. 111. §) kijelölt időben nem jelent meg és periratát nem adta be, akkor az ellenfél kérhette a percsomónak az ügy ítélet alá terjesztését. A pertárnoknak ilyenkor a periratokat az igazolási kérelem beadására kitűzött határidő eltelte után a törvényszéknél be kellett mutatnia. Ha az egyik fél az ügynek ítélethozatal alá terjesztését kérte, a pertárnok az elkésett periratot nem fogadhatta el (Trt. 143. §).

A felek az ítélet alá terjesztést *csak a válasz* benyújtásának elmulasztásától (tehát a per felvétele után)⁸³ kérhették, de ha a határidőben benyújtott iratot az ellenfél nem vette át, akkor az kizárta ezt a lehetőséget.⁸⁴ A kérelemhez kötöttség elve ugyanakkor kiemelt szerepet játszott a jogkövetkezmény alkalmazása során, ugyanis a pertárnok az ügyet csak *a fél kérelme* esetén terjeszthette ítélet alá.⁸⁵ Amennyiben azt a fél nem kérte, a pertárnok az elkésett periratot mindaddig köteles volt elfogadni, amíg az ellenérdekű fél nem kérte az ítélet alá terjesztést.⁸⁶ Ha például az alperes nem kérte az ügy ítélet alá terjesztését, akkor a felperesnek joga volt a választ akár-mennyi idő alatt beadni.⁸⁷

A bevezető jogesetben a kir. Curia a kérelemhez kötöttség miatt oldotta fel az elsőfokú végzést, hiszen az ítélet alá terjesztést mindenképpen kérni kellett. Pont emiatt volt félrevezető a törvény szövegezése, hiszen a „kategorikus” megfogalmazás miatt úgy tűnik, mintha a makacssági ítéletet hivatalból meg kellett volna hozni, ez ugyanakkor a joggyakorlatból nem következett.

4.4.3. HA AZ EGYIK FÉL ELMULASZTOTTA A PERFELVÉTELI HATÁRnapot – MAKACSSÁGI ÍTÉLET

Más megítélés alá esett, ha a felek a perfelvételt (azaz az első határnapot) mulasztották el. Amennyiben ugyanis az alperes nem jelent meg, akkor a keresetben felhozott tényeket és állításokat – amennyiben magának a felperesnek bizonyítékai által meg nem meg nem cáfolták azokat –, valónak kellett elfogadni, az alperes a kérelemhez képest meg nem jelenése miatt el kellett marasztalni (Trt. 111. §),⁸⁸ amelynek alapját az képezte, hogy „a kereseti állítások a meg nem jelenésben rejlő *hallgatag beismerés folytán (poena confessi)* valóknak tekintendők.”⁸⁹ A hallgatóságos beismerés nélkül az írásbeli per elképzelhetetlen volt, hiszen „csak ezen elv kimon-

⁸² WENZEL Gusztáv: *Ideiglenes polgári perrendtartás Magyar-, Horvát-, Tótország, a Szerbvajdaság és a Temesi Bánság számára* (Pest: Geibel 1853) 214.

⁸³ Kir. Curia 1869. szept. 30. 1540. sz. a. D I. (1874) 52.

⁸⁴ Kir. Curia 1871. ápril 14. 3662. sz. h. H II. (1873) 94.

⁸⁵ Az ügy ítélet alá terjesztésére vonatkozó kérelemre ld. MNL BaML VII. 2-b. 49. d. 115/1873.

⁸⁶ Kir. Curia 1870. jun. 22-én 5387. sz. a. sz. h. H I. (1871) 79.

⁸⁷ JANCsó (65. l.) 167.

⁸⁸ Ez *vica versa* ugyanúgy érvényesült, ha csak az alperes jelent meg és előterjesztette érdemi védekezését.

⁸⁹ Kir. Curia 1873. április 24. 4111. sz. a. D IX. (1873) 640. (kiemelés tőlem).

dása által nyerheti a tárgyalási rendszer azon kelléket miszerint minden félnek tudnia kell, mi vált kérdésessé és mi bizonyítandó be.”⁹⁰

Mihajlovics Miklós szerint a törvényszövegbe a „s alperes a felperesi kérelemhez képest meg nem jelenése miatt elmarasztalando” fordulat helyett a „s az ítélet azok alapján hozando” fordulatot kellett volna megjeleníteni.⁹¹ Álláspontja szerint ugyanis a törvény csak a tények és állítások hallgatag beismertségéről rendelkezett, de a kérelem elismeréséről nem, a törvény ilyen esetben mégis marasztalni rendelte az alperest. Ezt pedig helytelennek tartotta, hiszen a bíróságnak minden perben az a feladata, hogy „hogyan az ítéletet a bebizonyított vagy beismert tényekre alkalmazott törvény értelmében mondja ki, az az a felperesi kérelemnek csak akkor adjon helyt ha az a törvénynek megfelel.”⁹²

Ebben az esetben sem a felek által felajánlott bizonyítást, sem a hivatalból elrendelhető bizonyítást nem kellett lefolytatni,⁹³ így a kereset elutasításával csak az szolgálhatott, ha a felperes keresetében már bemutatott bizonyíték az általa állítottakat megcáfolta (ez jellegénél fogva okiratban foglalt bizonyíték lehetett). Törvényi fikcióként nyert érvényt a makacssági ítélet mint jogkövetkezmény abban az esetben, ha az alperes megjelent ugyan, de az ügy érdemében nem adta elő védekezését.⁹⁴

4.4.4. A PERFELVÉTELI HATÁRnap MINDKÉT FÉL ÁLTALI ELMULASZTÁSA

Amennyiben egyik fél sem jelent meg a perfelvételi határnapon, akkor rendes eljárásban a pert a pertánoknak három napon belül beadandó jelentése folytán megszűntnek kellett nyilvánítani, és az iratokat a feleknek vissza kellett adni (Trt. 113. §). Ilyenkor Garay szerint a keresetet úgy kellett tekinteni, mintha be sem adták volna, azaz a megszűntnek nyilvánítás nem zárta ki a per újbóli megindítását, amelyből az következett, hogy a keresetindítás joghatásai elenyésztek és megszűnt a perfüggőség (*litis pendencia*) is.⁹⁵ Ezzel ellentétes állást foglalt el egy névtelenül közölt tanulmány, amely szerint a Trt. 113. § a kereset megszűnése alatt a határnap mint *terminus* megszűnését értette.⁹⁶ Ha a törvény a peres feleknek, a per folytatásának szünetelését megtiltotta volna, és a megindított per tárgyalására kitűzött határnapon való elmaradáshoz oly szankciót fűzött volna, amely felperesre a megindított és alperesnek kézbesített keresettel a perfüggőség következményeiben szerzett perjogi előnyöket semmivé tette volna, az a rendelkezési jog sérelmét jelentette volna.⁹⁷

Az ellenirat beadásának elmulasztása esetén sem lehetett makacssági ítéletet hozni, ha a felek az első határnapon megállapodtak a halasztásban, de a folytatólagos

⁹⁰ SCHNIERER (25. lj.) 297.

⁹¹ MIHAJLOVICS Miklós: „Adalékok a polgári törvénykezési rendtartás revisiójához” *Themis* 1871. 273.

⁹² MIHAJLOVICS (91. lj.) 273.

⁹³ Kir. Curia 1870. nov. 25-én 10,989. sz. a. semm. sz. hat. H I. (1871) 78.

⁹⁴ Kir. Curia 1869. okt. 22-én 2095. sz. a. semm. sz. hat. H I. (1871) 67.

⁹⁵ GARAY Dezső: „Elmélkedések a polg. törv. rendt. 113. §-a felett” *Jogtudományi Közlöny* 1879. 256.

⁹⁶ B: „A polgári perrendtartás 113. §-nak magyarázata” *Magyar Themis* 1879. 264.

⁹⁷ B (95. lj.) 264.

határnapon már nem jelentek meg. Ebben az esetben ugyanis az eljárás függőben maradt, és az ellenirat addig beadható volt, amíg a felperes nem kérte az ügy ítélet alá terjesztését.⁹⁸

Mindkét álláspontban közös volt ugyanakkor, hogy az ellenirat beadását követően nem tette lehetővé a szabály alkalmazását. A törvény szövege ugyanakkor ebből a szempontból nem volt világos, hiszen úgy fogalmazott, hogy „az iratok a feleknek visszaadandók”. Ebből pedig nyelvtani értelmezés alapján az következne, hogy már az alperes is adott be periratot, vagyis az ellenirat után is megszűntnek lehetett nyilvánítani az eljárást. A periratnak tágabb és szűkebb jelentést is tulajdonítottak. *Tágabb értelemben* a perre vonatkozó összes iratot jelentette, *szűkebb értelemben* pedig értelemben azok a beadványok minősültek annak, amelyek „a rendes eljárás írásbeli alakjában a feleknek az érdemleges tárgyalás szakára vonatkozó előadásaikat a törvényben megszabott sorrendben tartalmazzák”,⁹⁹ azaz ide tartozott a felek három iratváltása. A törvény ehelyütt tágan értelmezte a periratot, hiszen elképzelhető volt, hogy az alperes a per érdeméhez nem tartozó nyilatkozatot tett (pl. egy kérelmet nyújtott be), így az eljárás megszűntnek nyilvánításakor a bíróságnak számára azt vissza kellett adni.

4.4.5. ÖSSZEGZÉS A HATÁRNAPOK KÖRÜLI MULASZTÁSOK VONATKOZÁSÁBAN

Láthattuk, hogy mindkét mulasztásos tényállás esetén a bíróság ítéletet hozott, valamint kérni kellett az ügy ítélet alá terjesztését. A perfelvételi határnap elmulasztása esetén azonban az alperes *makacssági ítéletet* kapott (mai terminológiával: bírósági meghagyást), későbbi perirat elmulasztása pedig *érdemleges ítélettel* járt.¹⁰⁰ A kettő között a fellebbvitel szempontjából nem volt különbség, hiszen a magyar perjog nem ismerte a *contumax non appellat* (a mulasztó nem fellebbezhet) elvét.¹⁰¹ Schreyer és Magyary is kiemelte, hogy a makacsság (*contumacia*) nem túl szerencsés megfogalmazás, mert nem arról volt szó, hogy az adott személy ellenszegült volna az állami hatalomnak, hanem egy *törvényes vélelem* érvényesült a vonatkozásban, hogy aki a bírói felhívás ellenére nem nyilatkozott, azzal szemben a beismerés vélelmét kellett alkalmazni.¹⁰²

Fontos különbség volt a két eset között továbbá a tekintetben is, hogy ha mindkét fél elmulasztotta a határnapot, hiszen az első határnap elmulasztása esetén megszűntnek kellett nyilvánítani a pert, míg utóbbi esetben az eljárás *függőben maradt*, hiszen nem volt ki kérje az ítélet alá terjesztést. Ez Garay szerint abból fakadt, hogy az ellenirat benyújtásával megtörtént a *litis contestatio*, amely a kereset felemésztődése

⁹⁸ Kir. Curia 1870. jul. 29. 6662. sz. a. semm. hat. H I. (1871) 69.

⁹⁹ TÉRFI Gyula: „Periratok” in MÁRKUS Dezső (szerk.): *Magyar jogi lexikon VI. kötet* (Budapest: Pallas 1907) 4.

¹⁰⁰ HERCZEGH (52. lj.) 210. 4. lj.

¹⁰¹ SCHREYER Jakab: *A perorvoslatok teljes rendszere, tekintettel úgy az írásbeli mint a szóbeli eljárásra és összefüggésben a bírósági szervezettel* (Budapest: Zilahy 1879) 115–120.

¹⁰² MAGYARY Géza: *A magyar polgári peres eljárás alaptanai. A perbeli cselekvés tana* (Budapest: Franklin 1898) 295–296.; SCHREYER (101. lj.) 115–116.

(*actio consumitur*) folytán azt eredményezte, hogy későbbi mulasztások miatt a pert nem lehetett megszüntetni nyilvánítani.¹⁰³

5. EXCURSUS I.: A PERIRATOK BEADÁSA PERTÁRSASÁG ESETÉN

A második bevezető példában láthattuk, hogy pertársaság fennállása során valamennyi mulasztó pertárral szemben kérni kellett az ügy ítélet alá terjesztését, ugyanis ennek elmaradása esetén a mulasztó joghatályosan pótolhatta periratát. Ebből következően pertársaság esetén arra is lehetőség volt, hogy míg egyes pertársak beadják az adott periratok, más pertársak halasztást vegyenek igénybe.¹⁰⁴ Ez azt eredményezte, hogy adott esetben sokkal több megjelenési határnapra is szükség volt, mire összegyűlt a peranyag. Ennek alátámasztására szolgál a következő levéltári példa:

Horváth Józsefné felperes kártérítés iránt rendes pert indított Olainer Antal (I. r. alperes), Balatonyi József (II. r. alperes) és Schedel Ignác (III. r. alperes) ellen. A perfelvételi határnap 1873. április 3-a volt, amely során a II. r. alperes beadta elleniratát, az I. és III. r. alperesek azonban 15 nap halasztást vettek igénybe. Április 18-án újabb 15 napi halasztást kértek, amelybe a felperes beleegyezett. Május 3-án a III. r. alperes beadta az elleniratát, az I. r. alperes azonban újabb 15 napos halasztást kapott, elleniratát végül május 19-én adta be. A pertárnok a válasz beadásának határnapjául 1873. június 3-át jelölte ki. E napon azonban a felperes nem jelent meg, a II. r. alperes így kérte az ügy *ítélet alá terjesztését*. A felperes ez ellen semmisségi panaszt nyújtott be, amelynek a kir. Curia semmitőszéke helyt adott, így a válasz beadásának új határnapja 1874. április 20. lett, ekkor a felperes válaszát beadta. A III. r. alperes több határnapon már nem jelent meg, a felperes vele szemben ítéletet kért. 1874. május 5-én a II. alperes beadta viszonzválaszát, a felperes pedig bejelentette, hogy erre végiratot kíván benyújtani. Az I. r. alperes 15 napos halasztást vett igénybe. 1874. május 20-án a felperes beadta a végiratát (a II. r. alperes június 5-én nyújtotta be ellenvégiratát), I. r. alperes újabb halasztást kért, amelyet megtagadtak, így az erről készült jegyzőkönyvet a törvényszék elé terjesztették. Az I. r. alperes végül 1874. június 8-án adta be viszonzválaszát. A felperes vele szemben is bejelentette végirat-beadási szándékát, amelyre június 23-án került sor. Az I. r. alperes július 8-án bár megjelent, kijelentette, hogy nem nyújt be ellenvégiratot.¹⁰⁵

E jogesetből látható, hogy a pertárnok addig nem tűzött határnapot a válasz beadására, amíg az első iratváltás be nem fejeződött, ti. valamennyi alperes be nem adta az elleniratát. Ebben ugyanakkor nem volt egységes a bírói gyakorlat, hiszen olyan eset is előfordult, hogy bár még csak egyes pertársak adták be elleniratukat,

¹⁰³ Ugyanezen okból fakadt, hogy a törvény különbséget tett az elállás két formája (keresetvisszavétel és perletétel) között. GARAY (95. lj.) 264.

¹⁰⁴ MNL BaML VII. 2-b. 46. d. 4/1873. Ebben az esetben az I. r. alperes 4 napi halasztást vett igénybe.

¹⁰⁵ MNL BaML VII. 2-b. 49. d. 115/1873.

ezek vonatkozásában a pertárnok mégis határnapot tűzött a válasz benyújtására.¹⁰⁶ Álláspontom szerint a pertárnok szabad belátásától függött, hogy külön-külön határnapokat tűz-e ki. Egyszerűbb volt a felperes(ek)nek, ha valamennyi ellenérdekű fél perirata rendelkezésre állt, mert a következő periratát egységes szerkezetben is beadhatta, nem kellett külön valamennyi ellenérdekű félnek külön periratban válaszolnia. Ha azonban maga a pertárnok átlátta az így összegyűlt percsomót, akkor annak sem volt akadálya, hogy külön felhívja a felet következő periratának benyújtására.

A periratok beadása vonatkozásában az egymásután elve szabályozta az eljárás menetét, azaz nem lehetett választ beadni, amíg nem volt ellenirat. Ez azonban tisztán csak akkor valósult meg, ha egy felperes indított pert egy alperessel szemben. Pertársaság esetén az elv minden felperes és minden alperes között külön-külön érvényesült.

6. A FELEK IRATVÁLTÁSAI A RENDES PERBEN

6.1. A KERESÉTEK JELLEMZŐI

Herczegh a keresetlevéllel szembeni követelményeket belső (anyag) és külső (alaki) kellékekre osztotta.¹⁰⁷ Ehelyütt csak a belső, a per érdemére vonatkozó kellékekkel foglalkozom. A keresetben a felperesnek elő kellett adnia a jogalapot és tényeket, melyekből követelését származtatta, mégpedig időrend szerint teljesen és világosan, ehhez valamennyi bizonyítékát mellékelnie kellett, és ezen felül a kereset tárgyát a fő- és mellékkötelezettség vagy a követelt összeg és járulékai szabatos kivételével határozottan és röviden meg kellett jelölnie (Trt. 64. § 1. bek.). Ebből következően fel kellett tüntetni a ténybeli alapot, a jogalapot és a „kereset zárkérését”, azaz a *petitumot*.¹⁰⁸

A *tényeket* (történeti vagy ténybeli alap) az „ügyállásnak, illetőleg azon tényeknek előadása” képezte, melyekből felperes követelését származtatta.¹⁰⁹ A ténybeli alap előadásának az volt a célja, hogy „azok által egy bizonyos *jogczim* jelenléte kimutattassék.”¹¹⁰

A Trt. gyakorlatából fontos kiemelni – és ez eklatáns példája egyrészt annak, hogy a történelem ismétli önmagát, másrészt pedig annak, hogy túlzott formalizmusok milyen problémákat okozhatnak, hiszen a hatályos Pp. esetén is ugyanez figyelhető meg –, hogy a bizonyítékok keresethez való csatolásának elmaradása általában nem járt jogkövetkezménnyel: „gyakorlatunk igen enyhe és e hiányt általában nem tekinti okul a kereset visszautasítására”,¹¹¹ hiszen a bizonyítottság (vagy éppen a

¹⁰⁶ MNL BaML VII. 2-b. 46. d. 4/1873.

¹⁰⁷ HERCZEGH (53. lj.) 124.

¹⁰⁸ GROISZ Gusztáv: *Magyar polgári törvénykezési rendtartás* (Kolozsvár: Stein 1870) 135.

¹⁰⁹ HERCZEGH (53. lj.) 124.

¹¹⁰ GROISZ (108. lj.) 135. (kiemelés a szerzőtől átvéve).

¹¹¹ FODOR-MÁRKUS (63. lj.) 169.

bizonyítatlanság és annak következményeinek viselése, azaz a bizonyítási teher) már *érdemi kérdés*, amelyről a bíróság az ítéletében adott számot. Ugyanakkor az olyan bizonyítékot, amely a kereset *alaki megítéléséhez* volt szükséges, elő kellett adni; így például a telekkönyvi ingatlan tulajdona iránti perben a telekkönyvi kivonatot mindenképpen csatolni kellett,¹¹² anélkül a kereset „kellékhányos” volt, hiszen az a per tárgyának beazonosításához volt szükséges.

A *jogalap* törvényre való hivatkozással való alátámasztása nem volt szükséges,¹¹³ amely az általános magánjog tekintetében nem is lett volna főszabály szerint lehetséges, hiszen ekkor nem volt egységes magánjogi törvénykönyvünk. A Trt. a jogalapot a *jogcímmel azonosította*, amely a Temesvári Kir. Ítéltábla egy eseti döntéséből is kiderül: „Felp[eres]. keresetében tüzetesen elősorolta azokat a tényeket, a melyekből kereseti követelését származtatja; már pedig készpénz fizetések iránt indított kereseteknél a *jogczim annak az ügyletnek vagy ténynek a megjelölése*, a miből a fizetési kötelezettség keletkezett; a felp[eres]. tehát a kereseti követelésre vonatkozó tényeket előadván, a *bíróság feladatát* képezte, hogy emez adatok alapján a keresetileg érvényesíteni kívánt követelést az anyagi jog szabályainak megfelelően *jogilag minősítse*.”¹¹⁴

A fentiekből kitűnik, hogy a minősítés nem a felek feladata volt, hanem a bíróságé. Fodor ugyanakkor nem azonosította a jogalapot a jogcímmel. Álláspontja szerint a tények, a jogcím, a jogszabály, amelyekre a perbe vitt jog támaszkodott, csak közvetve képezték a per tárgyát, de nem képezték a per alapját, így például a tulajdonjog iránti perben a kereseti jogalap a tulajdonjog volt, és az, hogy milyen tényekkel szerezte felperes a tulajdonjogot, az kereseti jogalapot nem képezett.¹¹⁵ Amennyiben a felperes a jogcímet a keresetben helytelenül jelölte meg, akkor azt el kellett utasítani.¹¹⁶ Gaár szerint a törvény két különböző értelemben használta a jogalap fogalmát, ti. egyrészt a kereset belkellékei (Trt. 64. §) esetén a jogszabályt értette alatta, a keresetváltogatás (Trt. 68. §) vonatkozásában pedig „ama tények összessége, amelyek alkalmasak a kereseti követelés megállapítására. Ennek folytán az ellenbeszéd előterjesztése után tilos új jogalkotó tényállításnak tétele, s a K[eresetváltogatás]. voltaképpen e tilalom megszegése.”¹¹⁷ Álláspontja szerint ugyanis a jogalkotó az eshetőségi elv folyományaként nem akarhatta azt megengedni, hogy a felperes tényállítását további tényállításokkal kiegészítse vagy kiigazítsa.¹¹⁸ A sommás eljárásban ugyanakkor e tilalom nem érvényesült, hiszen a bírónak kötelessége volt tisztázni a tényállást, így „a jogalapváltogatás iránti kifogás a sommás eljárás természeténél fogva sikerrel nem érvényesíthető.”¹¹⁹

¹¹² Kir. Curia 1875. szept. 28. 7197. G. I. (1905) 569.

¹¹³ APÁTHY (79. lj.) 72. 5. lj. Ez volt a főszabály, ugyanakkor kivétel volt, ha a felperes valamely külföldi jogra vagy *privilegiumra* hivatkozott.

¹¹⁴ Temesvári kir. ítéltábla 1899. márcz. 22. G. 4. sz. G. I. (1905) 572.

¹¹⁵ FODOR Ármin: „A jogalap megváltoztatása” *Jogtudományi Közöny* 1891. 142.

¹¹⁶ Kir. Curia 1882. jan. 31. 4442. sz. a. D XXIX. (1882) 81.

¹¹⁷ GAÁR Vilmos: „Keresetváltogatás” in MÁRKUS Dezső (szerk.): *Magyar jogi lexikon IV. kötet* (Budapest: Pallas 1903) 631.

¹¹⁸ GAÁR (117. lj.) 631.

¹¹⁹ Kir. Curia 1890 november 28. 690. sz. a. D LVII. (1891) 74.

A joggyakorlat nem követelte meg, hogy a felperes a jogalapot magában a keresetben (mint iratban) előadja, az is elegendő volt, ha *az kitűnt a keresethez csatolt bizonyítási eszközből* (azaz a mellékletből). Az e megállapítás alapjául szolgáló jogesetben a felperes a kereseti követelés jogcímét nem adta elő a keresetben, hanem az ahhoz csatolt könyvkivonatból derült ki, hogy az alperes 3316 forint 49 krajcárral adósa volt. Az alperes elleniratában kifogást emelt a jogcím megjelölésének hiánya miatt, amelyre a felperes a válaszban nem, hanem csak a végiratban reagált és ott adta el, hogy követelése bizományosi jogviszonyból eredt. Mind a Pécsi Kir. Törvényszék, mind a Budapesti Kir. Ítéltábla elutasította a felperes keresetét a jogcím hiánya miatt. A kir. Curia ugyanakkor úgy foglalt állást, hogy azzal, hogy a felperes hivatkozott a könyvkivonatra és hogy az alapján kérte az alperes marasztalását, megfelelt a törvény követelményeinek, „minthogy az A. alatti könyvkivonat tételei a kereseti követelés jogcímét és jogalapját feltüntetik.”¹²⁰ Egyebekben pedig helytálló volt az alsóbíróságok azon hivatkozása, hogy a felperes eljárásjogiilag nem megfelelően járt el, amikor az alperes kifogására csak a végiratban reagált.

6.2. AZ ALPERESI ELLENIRAT „IRÁNYKIJELŐLŐ” SZEREPE

Az alperesnek a védelmére szükséges *kifogásokat és bizonyítékokat* elleniratában elő kellett adnia, és ezt a kitűzött határnapon két példányban a törvényszék pertárába magával kellett vinni. Pertársaság esetén az alperesek szabad választásától függött, hogy az elleniratot közösen vagy külön-külön, két-két példányban adják-e be (Trt. 133. §). Az alperes az elleniratban védekezését terjesztette elő, amely lehetővé tett tagadás vagy kifogások előterjesztése.¹²¹

Huf József kritikával illette a törvény ide vonatkozó rendelkezését, ugyanis annak azt is tartalmaznia kellett volna, hogy az alperes „az elleniratban határozottan nyilatkozni tartozik a keresetben felhozott ténykörülmények és bizonyítékok iránt.”¹²² A levéltári forrásokból ugyanakkor az látható, hogy az alperesek ennek mindig eleget tettek.¹²³ A törvény ehelyütt ugyanis egy „szelíd kényszer” alkalmazott, hiszen a keresetben előadott, de az elleniratban kifejezett nem vitatott tényállítást hallgatag beismertnek kellett tekinteni (Trt. 159. §).

Tagadhatatlan, hogy szerencsés lett volna a törvénynek az elleniratnál megjelenített kifejezett utalása erre vonatkozólag, ugyanakkor – és ezt maga a szerző is kiemelte – a bírói gyakorlatban ez következetesen érvényesült.¹²⁴ Azt is hozzá kell tenni, hogy *kifogások* alatt a törvény mind az alaki, mind az anyagi jogi kifogásokat értette,¹²⁵ azaz magában foglalta az érdemi védekezést is. Jancsó szerint a kifo-

¹²⁰ Kir. Curia 1887 jun. 1. 3472. sz. a. D XLVI. (1887) 14.

¹²¹ JANCÓS (65. lj.) 163.

¹²² HUF József: „Megjegyzések a peres eljáráshoz” *Jogtudományi Közlöny* 1887. 301.

¹²³ Ld. pl. MNL BaML VII. 2-b. 51. d. 184/1873.; MNL BaML VII. 2-b. 52. d. 204/1873.; MNL BaML VII. 2-b. 55. d. 330/1873.; MNL BaML VII. 2-b. 56. d. 369/1873.; MNL BaML VII. 2-b. 58. d. 447/1873.

¹²⁴ HUF (122. lj.) 301.

¹²⁵ Ld. GROISZ (108. lj.) 217–218.; HERCZEGH (53. lj.) 203.; JANCÓS (64. lj.) 164–166.

gás nem egyéb, mint az ellenfél részéről tett új ténybeli állítás.¹²⁶ Ebből következően a kifogás testesítette meg az alperes valamennyi védekezési lehetőségét.

Az eshetőségi elv az alperesi elleniratban fejtette ki legkárosabb hatásait, hiszen az alaki és az érdemi kifogásokat együtt kellett előadni, miközben azokra az egymásután elve vonatkozott (ti. a bíróság akkor vizsgálta az érdemi kifogásokat, miután az alakiakat elvetette). Az eventualiter jelleg ebből fakadóan rendkívül markáns szerepet játszott, annál is inkább, mert ha az alperes csak alaki kifogásokat terjesztett elő, és a bíróság azokat elutasította, akkor a felperes érdemi előadásai vonatkozásában a hallgatag beismerés szabályát kellett alkalmazni, azaz pervesztes lett.¹²⁷

6.3. A TOVÁBBI IRATVÁLTÁSOK

A következő két iratváltást azért célszerű együttesen tárgyalni, mert azok szerkesztésénél azt a rendszert kellett követni, amelyet az elleniratnál láttunk.¹²⁸ A második iratváltást a felperesi válasz és az alperesi viszonzválasz képezte. A *válasz* a felperes nyilatkozata volt az elleniratra nézve – így annak tartalma mindig az ellenirathoz igazodott –, így e tekintetben a felperest úgy kellett tekinteni, mintha alperes lett volna.¹²⁹

A válasz és a viszonzválasz vonatkozásában felmerülő novációkat – azaz az olyan új tényeket és bizonyítékokat, amelyeket a felperes a keresetben, az alperes pedig az elleniratban nem adott elő – Herczegh két csoportra osztotta: *a) helyénvalóak* voltak azok az újítások, amelyek az egyik fél által a másik fél periratában előadott kifogások és bizonyítékok megcáfolására voltak szükségesek; és *b) helyenkívüli* újítások voltak azok, amelyeket a fél korábbi foglalt tények és állítások támogatására szolgáltak, vagyis amelyeket már korábban elő kellett volna adni.¹³⁰ Az eshetőségi elv folyománya volt, hogy az utóbbiak lehetősége kizárt volt a rendes perben. Így például az alperes ellenvégiratában nem hivatkozhatott olyan bizonyítékra, amellyel a válasz tartalmát cáfolta meg, ugyanis ezt már a viszonzválaszban elő kellett volna adnia.¹³¹

A *viszonzválaszban* is tartózkodni kellett az olyan előadásoktól, amelyeket az alperes már az elleniratban előadott vagy előadhatott volna (vagyis azt nem ismételhette meg), az alperes így legfeljebb utalhatott az ellenirat tartalmára: „Hogy az alperesek által adott nyilatkozatok hogyan értelmezhetők s azokat mi, úgy felperes miként értette: már elleniratunkban bőven kifejtettük.”¹³² A viszonzválaszban ebből fakadóan a felperesi válaszban felhozottakat kellett megcáfolni, és az alperes azokhoz igazodva terjeszthetett elő novumokat.

¹²⁶ JANCsó (65. lj.) 163.

¹²⁷ HUF (122. lj.) 301.; HERCZEGH (53. lj.) 203. 1. lj.

¹²⁸ HERCZEGH (53. lj.) 206.

¹²⁹ GROISZ (108. lj.) 219.

¹³⁰ HERCZEGH (53. lj.) 206.

¹³¹ Budapesti kir. tábla 1904 január 20. 3779/1903. sz. a. D XCL. (1905) 220.; Budapesti kir. tábla 1904 szeptember 20. 2549/904. sz. a. D XCL. (1905) 221.

¹³² Pécsi Kir. Törvényszék polg. 383/1873. MNL BaML VII. 2-b. 46. d. 27/1873.

A *harmadik iratváltás* három tényezőt szükséges kiemelni: egyrészt, hogy csak esetleges volt és nem szükségképpen, másrészt azt a felperesnek végirat-beadási szándékát külön ki kellett jelentenie (Trt. 137. § 1. bek.),¹³³ harmadrészt pedig, ha a felperes végiratot nyújtott be, akkor az alperesnek lehetőséget kellett biztosítania ellenvégirat beadására (ld. kétoldali meghallgatás elve). Ebből az következett, hogy a viszonzulás beadása által rendszerint berekesztettnek volt tekintendő, vagyis a végirat beadása vagy mellőzése a felek szabad tetszésétől függött. Ezen iratok mellőzésére tehát a Trt. 113. §-a (vagyis a mindkét fél mulasztása miatti megszüntnek nyilvánítás) nem volt alkalmazható.¹³⁴

Ha a felperes végiratot kívánt benyújtani, akkor ennek határnapját a perfelvételi jegyzőkönyvben ugyanúgy fel kellett jegyezni, mint a korábbi periratokat, a bíróság ilyenkor határnapot tűzött „a *bejelentett* végirat beadására.”¹³⁵ A felperes a végiratban csak olyan bizonyítékokat hozhatott fel, melyek a viszonzulásban foglalt új ténykörülményekre és bizonyítékokra vonatkoztak. Az ellenvégirat csak a végiratban foglaltakra szorítkozhatott (Trt. 137. § 2. bek.), ezért a csak az ellenvégirathoz becsatolt okiratot így nem lehetett figyelembe venni.¹³⁶

7. EXCURSUS II.: A BÍRÓI INFORMÁCIÓ JOGINTÉZMÉNYE

7.1. A BÍRÓI INFORMÁCIÓ LÉNYEGE

A bírói információ a korban a szóbeliséget a rendes eljárásba beszivárogtató jogintézmény volt. Az írásbeliségnek és bírói tanácsok rendszerének ugyanis komoly hátránya volt az ún. előadói rendszer, amely azt jelentette, hogy az előadó bíró (*referens*) valóban részleteiben ismerte az adott ügyet, a tanács többi tagja viszont általában az ő tudomása alapján. Előfordulhatott ugyanis, hogy a referens egy-egy tényállítást vagy bizonyítékot nem tartott fontosnak ismertetni vagy egyszerűen elfelejtette azt.¹³⁷

A bírói információ a referens személyében rejlő szubjektív hibákat próbálta kiküszöbölni. Ez valójában egy „perenkívüli jogcselekmény”¹³⁸ volt, amelynek lényege abban állt, hogy „a fél felvilágosítani akarja az előadón kívül (mert hiszen az előadó felvilágosítása csak nem szükséges) a bíróság többi tagjait, ha külön is fel akarja hívni figyelmüket oly körülményekre, amelyekről azt hisz, hogy az előadó nem fogja azokat kellően méltatni.”¹³⁹ Ebben az esetben tehát (legtöbbször) az ügyvédek a tanács tagjait *magántudomás* útján értesítették az ügy általuk fontosnak tar-

¹³³ FALCSIK (45. lj.) 145.

¹³⁴ C. 1870. jul. 28-án 7721. sz. a. semm. sz. hat. H I. (1871) 70.

¹³⁵ MNL BaML VII. 2-b. 47. d. 34/1873.

¹³⁶ C. 1894 február 28. 163. sz. a. D LXVI. (1894) 102.

¹³⁷ WEISZ Ödön: „Szabad legyen-e informálni?” *Ügyvédek Lapja* 1910/42. 2.

¹³⁸ KENEDI Géza: „Az informálás kis katekizmusa” *Ügyvédek Lapja* 1886/75. 2.

¹³⁹ FODOR Ármin: „A bírói információ” *Jogtudományi Közlöny* 1910. 165. Bár a szerző munkájában több javaslatot is tett az információ kiküszöbölésére, maga is megjegyezte, hogy az előadói rendszer hibáinak teljes orvoslására csak a szóbeli peres eljárás lehetett alkalmas.

tott kérdéseiről. Az írásbeli eljárásban való szóbeli tájékoztatásnak nagy jelentősége volt az eljárás vonatkozásában, amelyet Kenedi találó megállapítása kellőképpen alátámaszt: „tulajdonképen sem nem az észjog, sem nem a római jog az anyja a jogtudományoknak, hanem az információ. Ezt ugyan nem tanítják külön az egyetemen, de a ki nem tudja, az a földhöz vághatja a diplomáját.”¹⁴⁰

Az információ származhatott a felektől, a perbeli képviselőtől (ez volt a gyakoribb),¹⁴¹ sőt harmadik személytől is, amely kapcsán Kenedi – némi cinizmussal – megjegyezte, hogy „legjobb, ha a referensnek rokona, barátja, sógora vagy jó ismerőse informál.”¹⁴² Lehetséges volt akár a referens megkeresése, hogy felhívják a figyelmét az ügy fontosabb részleteire, de az is előfordult, hogy a tanács többi tagját informálták, hogy ne csak a referenstől szerezzenek tudomást a per eldöntése szempontjából lényeges körülményekről.

7.2. JOGIRODALMI ÁLLÁSPONTOK A BÍRÓI INFORMÁCIÓT ILLETŐEN

A bírói információnak számos hátránya volt, így például veszélyeztette a bíró pártatlanságába vetett bizalmat, alkalmat adott a gyanú felkeltésére, felesleges költségeket okozott a feleknek és a bíró idejét feleslegesen igénybe vette.¹⁴³ Ezen felül, mivel magántudomásról volt szó, az eljárás titkosságát is tovább fokozta. Perjogdogmatikai szempontból azért is volt e jogintézmény problematikus, mert az egyik fél a másik tudomása és ellenőrzése nélkül tudta befolyásolni a bíróságot.¹⁴⁴ E hátrányok ellenére a jogtudomány megosztott volt az információ sorsát illetően, és a szakmai vita különösen az 1910-as évek elején volt élénk.¹⁴⁵ Abban egyébként viszonylagos egyetértés volt, hogy a szóbeli eljárásban az informálás egyetlen fóruma a nyilvános szóbeli tárgyalás lehetett.¹⁴⁶

König Vilmos egyértelműen az információ ellen foglalt állást, és szerinte az 1911. évi Pp.-nek egy azonnali sikere az volt, hogy megszűnt az információ. Ahogy fogalmazott: „[h]ogy mit jelent ez, ezt csak az tudja kellően értékelni, a kinek foglalkozásánál fogva alkalma volt ennek az institúciónak pusztító hatásával megismerkedni. Tulzás nélkül állíthatjuk, hogy ezen a ponton Magyarország igazságszolgáltatása a legsötétebb középkor felfogásától nem állott messze.”¹⁴⁷ Álláspontja szerint az információ a bíró befolyásolásának törvényes eszköze volt, a peranyag egyoldalú meg-

¹⁴⁰ KENEDI (138. l.) 2.

¹⁴¹ POPPER (36. l.) 1.

¹⁴² KENEDI (138. l.) 3.

¹⁴³ TÉRFI Gyula: „Törvényjavaslat egyes igazságügyi szervezeti és eljárási szabályok módosításáról” *Jogtudományi Közlöny* 1910. 218.

¹⁴⁴ POPPER (36. l.) 1.

¹⁴⁵ Ennek az volt az oka, hogy az OGY elé került az egyes igazságügyi szervezeti és eljárási szabályok módosításáról szóló törvényjavaslat, amelyben ki kívánták mondani az információ tilalmát. Ezt végül csak a Ppé. tette meg.

¹⁴⁶ Ezt az információt általánosan megtiltó Ppé. min-i. indokolása is kiemelte. KI 1910 XI. k. 330. ir. 318.

¹⁴⁷ KÖNIG Vilmos: „Az információról” *Jogállam* 1915. 44.

beszélése sok esetben előidézhette, hogy a bíró akarata ellenére hamis és helytelen véleményt alkotott.¹⁴⁸

Zala Imre is ellenezte a klasszikus értelemben vett információt, ugyanakkor úgy vélte, hogy amíg írásbeli az eljárás, akkor lehetőséget kell adni a feleknek, hogy ne csak az előadó bíró ismerje az ügyet. Ezt úgy látta megoldhatónak, hogy a peres felek mindegyikének jogot kívánt adni informáló irat annyi példányban való benyújtására, ahány tagja volt az ítélő tanácsnak. Javaslatára szerint ezen informáló iratokat a bíróság elnökéhez kellett volna eljuttatni azzal a kérelemmel, hogy továbbítsa a tanács tagjainak.¹⁴⁹ A szerző javaslatából látszik, hogy ügyelt arra, hogy a felek közvetlen kapcsolatba ne léphessenek a bíróságokkal annak érdekében, hogy a pártatlanság ne sérüljön.

Weisz Ödön nem értett egyet a fenti álláspontokkal. Szerinte az információ nem volt káros, a tanács tagjainak a per tartalmáról való előzetes tájékoztatása szükséges volt, mivel ugyanazon bírói tanács egy nap alatt számos ügyet tárgyalt, így egyes tények vagy körülmények az adott nap végére a bírók figyelmét elkerülhették a fáradtság miatt. Az információ még szóbeli eljárásnál sem árt, írásbeli eljárásnál pedig *egyenesen szükségesnek tartotta*.¹⁵⁰

Popper Tódor az információt az ártalmatlan, de félremagyarázott intézménynek tartotta. Az írásbeliség veszélyeztette az igazság kiderülését, és éppen ezért feltette a kérdést, hogy vajon azzal, hogy a fél előzetesen tájékoztatta a tanács tagjai, veszélyeztették-e az igazság kiderülését. Szerinte az, hogy a bírák túlnyomó része elfogadta az információt, annak a bizonyítéka, hogy nem a függetlenség megtámadásának lehetőségére alkalmas eszközének, hanem az elavult írásbeliség hibáit kompenzációjának tekintették.¹⁵¹ Márkus Dezső ezzel szemben az információ ellen foglalt állást, mondván igaz ugyan, hogy lehettek az írásbeli perben olyan referensek is, akiknek előadása az periratokból kiegészítésre szorult, de szerinte „a tanács tagjaiban van annyi tapasztalat, annyi körültekintés és lelkiismeretesség, hogy ezt a kiegészítést önmaguk is provokálják, információ híján is, hiszen a perek nagy részében nincs is információ.”¹⁵² A szerző ehelyütt saját tapasztalatait hozta fel: számos ügyben informáltak, de ő maga sosem látta annak hasznát, mert olyat nem tudtak mondani neki, amit a periratokból nem észlelt vagy a referenstől nem hallott volna.¹⁵³ Ehelyütt csak röviden utalok arra, hogy Márkus kir. curiai bíró volt, akinek kivételes felkészültségére alapozva egy bírósági szokást általánosságban megkérdőjelezni – legyen az akármilyen káros vagy hasznos – álláspontom szerint nem túl szerencsés, hiszen nem minden bíró rendelkezett akkor sem (ahogy most sem) ugyanolyan felkészültséggel. Popper válaszában felhozta, hogy az információra nem

¹⁴⁸ Ld. részletesen KÖNIG (147. l.) 44–45.

¹⁴⁹ ZALA Imre: „Észrevételek az »Egyes igazságügyi szervezeti és eljárási szabályok módosításáról« szóló törvényjavaslat »2., 10. és 22. §-aihoz« *Jogtudományi Közlöny* 1910. 320.

¹⁵⁰ WEISZ (137. l.) 3.

¹⁵¹ POPPER (36. l.) 2.

¹⁵² MÁRKUS Dezső: „Az információ” *Ügyvédek Lapja* 1910/35. 1.

¹⁵³ MÁRKUS (152. l.) 1. Márkus véleményével egyetértett RÓTH József: „Az információ” *Ügyvédek Lapja* 1910/37. 5–6.

ideális védekezési eszközként hivatkozott, csupán az írásbeli eljárás egyes hibáinak orvoslására szolgáló segédeszközként, amely „*némelykor használ és sohasem árt.*”¹⁵⁴

7.3. AZ INFORMÁCIÓ GENERÁLIS TILALMÁNAK KIMONDÁSA

A kérdést végül az 1911. évi Pp.-t hatályba léptető 1912. évi LIV. törvénycikk rendezte, amely kimondta, hogy „[a]z ítélőbiráknak a bíróságnál folyamatban levő ügyekben a felektől, képviselőiktől vagy harmadik személytől magán értesítést (információt) elfogadniok nem szabad” (Ppé. 88. §). Bár előfordulhatott, hogy a bíróság nem tartott tárgyalást (ld. 1911. évi Pp. 254. §), a törvény miniszteri indokolása szerint nem volt „semmilyen elfogadható ok arra nézve, hogy a fél olyan esetben, amikor a bíróságtól ő meghallgatását nem tartja szükségesnek, magánúton a bírósághoz férkőzni és őt ellen nem őrizhető előadásokkal befolyásolni igyekezzen.”¹⁵⁵ Ez azzal járt, hogy az információ elfogadása ettől kezdve fegyelmi vétség lett.¹⁵⁶

8. ÖSSZEGRÖZÉS

Antal Tamás úgy fogalmazott, hogy „[e] jogszabályról a későbbi szakirodalom máig szinte dehonesztálóan fogalmaz, ennek ellenére tény, hogy évtizedekkel előzött meg más eljárási kodifikációt, és több kiegészítéssel, de majdnem fél évszázadig állt hatályban.”¹⁵⁷ Nem véletlen hogy a szakirodalom így emlékszik meg a Trt.-ről annak ellenére, hogy Máthé Gábor szerint a kortársak méltánytalanul titulálták a perrendet a legrosszabb jogalkotásnak.¹⁵⁸

Magam is egyetértek a törvény negatív megítélésével, hiszen *19. századi szemmel* nézve rendkívül elavult volt. Ez különösen akkor tűnik ki, ha nemzetközi kontextusba helyezzük (ld. francia, genfi perrendtartásokat, a német perjogi kodifikáció állását stb.). E törvényt álláspontom szerint nem lehet kodifikációnak tekinteni,¹⁵⁹ hiszen a kiegészítés után a jogalkotó nem tett mást, mint hogy a gyakorlatban már ismert és alkalmazott osztrák bírósági rendtartást, átgondolva és módosítva ugyan, de újra hatályba léptette (mintha az eredetihez alkotott volna egy novellát). Az így megalkotott törvény ugyanakkor nem tért el elődje *szellemiségétől*. A jogalkotó tisztá-

¹⁵⁴ POPPER Tódor: „Még egy szót az »információról«” *Ügyvédek Lapja* 1910/37. 6. (kiemelés a szerzőtől átvéve).

¹⁵⁵ „Indokolás a polgári perrendtartásról szóló 1911. I. t.-c. életbeléptetéséről szóló törvényjavaslathoz” in *Az 1910. évi június hó 25-ére hirdetett országgyűlés Képviselőházának irományai XI. kötet* (Budapest: Pesti Könyvnyomda 1910) 330. ir. 318.

¹⁵⁶ KÖNIG (147. l.) 46.

¹⁵⁷ ANTAL Tamás: *A Magyar Királyi Igazságügyminisztérium története (1867–1944/45)* (Szeged: Jurisperitus 2022) 70.

¹⁵⁸ MÁTHÉ 2003 (26. l.) 657.

¹⁵⁹ Völgyei Levente is kompilációnak nevezte a Trt.-t. VÖLGYESI Levente: „A polgári peres eljárásjogi fellebbezés jogintézményének modernkori fejlődéstörténete” in HOMOKI-NAGY Mária (szerk.): *A polgári peres eljárás történeti fejlődése Magyarországon* (Szeged: 2013) 241.

ban volt azzal, hogy a Trt. nem felelt meg a kor követelményeinek, ezért amint lehetett, nekilátott a szóbeliségen és közvetlenségen alapuló perrend kodifikációjának.

A törvénnyel kapcsolatos legnagyobb probléma a halasztások korlátlan lehetővé tétele volt. Bár Apáthy szerint e téren szükségtelen volt korlátozni a felek rendelkezését, az, hogy a bíróságoknak nem voltak megfelelő eszközei a velük szemben való fellépésre, azt eredményezte, hogy a perek parttalan elhúzódását nem lehetett megakadályozni. A Trt. e rendszere nem volt meglepő, kiindulva abból, hogy az AGO is a felek uralmára, valamint a bírói aktivitás hiányára épült. Érdekes ugyanakkor, hogy az AGO kétszeri bevezetése és a Trt. megalkotása más-más körülményekre vezethető vissza. Míg előbbi ugyanis a 18. századi peres eljárás elhúzódását annak rendi tagoltságában, illetve az eljárási határidők valamint az azokhoz kapcsolódó jogkövetkezmények hiányában látta,¹⁶⁰ és azzal szemben kívánt fellépni, addig utóbbit a lényegében a perjogi dogmatika kiforratlansága indokolta.

A törvénynek ugyanakkor fontos erényei voltak. Tagadhatatlan tény ugyanis, hogy az eljárásjogi szabályozásban egy „biztos pontot” jelentett, hiszen a 19. század e pontján elfogadhatatlan lett volna, hogy az ITSZ által szabályozott, de egyébként még a rendi kor szabályaira is építő perjogi rezsím legyen hatályban Magyarországon akkor, amikor már csak tíz évre vagyunk a modernkori perjogtörténet egyik legfontosabb állomásától, a német polgári perrendtartás megalkotásától. Nem véletlen, hogy a Képviselőház jogügyi bizottsága is kiemelte, hogy a törvény *rendszeres mű* volt. Mindemellett pedig biztosította a jogegységet Magyarország és Erdély között.

¹⁶⁰ PAPP (9. l.) 89.